

WKREĆAMY SIĘ BEZPIECZNIE W ŻYCIE

JANUSZ POPIS

Program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa dla szkoły podstawowej

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

WARSZAWA 2019

Redakcja merytoryczna – Anna Kasperska-Gochna
Recenzja merytoryczna – Katarzyna Witkowska
Arkadiusz Wójcik
Katarzyna Szczepkowska-Szczeńniak
dr Beata Rola

Redakcja językowa i korekta – Editio

Projekt graficzny i projekt okładki – Editio

Skład i redakcja techniczna – Editio

Warszawa 2019
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	5
2. Założenia programu – podstawy teoretyczne	8
3. Cele ogólne i szczegółowe	14
4. Treści nauczania – wymagania szczegółowe	19
5. Strategie, metody, techniki i formy pracy	31
6. Warunki i sposoby realizacji kształcenia	36
7. Sposoby sprawdzania osiągnięć uczniów	41
8. Ewaluacja programu	46
9. Bibliografia	49

1. WSTĘP

Jedną z podstawowych potrzeb człowieka jest zapewnienie bezpieczeństwa będącego wartością o charakterze uniwersalnym. Pojęcie to zwykle łączone jest z profilaktyką bezpieczeństwa. To z kolei wymaga świadomości zagrożenia, a od tego, jaki jest stopień tej świadomości, zależy efekt wspomagania. Świadomość zagrożenia powinno mierzyć się z wiedzą, którą należy ustawicznie zdobywać, stale doskonalić i która powinna być **wiedzą praktyczną popartą rzetelną i aktualną wiedzą teoretyczną.**

Obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa swoim obywatelom jest jednym z podstawowych obowiązków bezwzględnie każdego państwa niezależnie od jego wielkości, ustroju politycznego czy położenia geograficznego. W Polsce obowiązek ten wynika bezpośrednio z zapisu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku. Uszczegółowienie zapisów 5 artykułu Konstytucji zostało natomiast uszczegółowione w ustawach.

Innym obowiązkiem państwa jest zapewnienie wszystkim obywatelom, dorosłym, dzieciom i młodzieży, możliwości uczestniczenia w życiu społecznym na takich samych prawach. Odzwierciedleniem realizacji tego zadania jest polityka oświatowa państwa polskiego, której jednym z kierunków, po ratyfikowaniu przez Polskę w 2012 roku Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych o Prawach Osób Niepełnosprawnych, jest umożliwienie wszystkim uczniom, także tym z niepełnosprawnościami, kształcenia się w możliwie jak największej liczbie placówek oświatowych – dzięki organizacji edukacji włączającej uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mogą kształcić się w szkołach ogólnodostępnych.

Postęp cywilizacyjny, a w tym szereg zmian społecznych i kulturowych zachodzących we współczesnym świecie oraz rozwój nowoczesnych technologii, wpływa także w znaczący sposób na edukację szkolną. Musi ona bezwzględnie nadążać za tempem zmian, wśród których znajdujemy się jako społeczeństwo. Będąc także ich współtwórcami, musimy mieć świadomość, że odpowiednie wykształcenie, jakie zdobędą uczniowie dzisiaj, zaowocuje w przyszłości, bo dzisiejsi uczniowie to wkrótce dorośli, którzy będą musieli sprostać wielu wyzwaniom. Na te wyzwania musimy dziś przygotować uczniów w nowoczesnej szkole uwzględniającej ich prawo do jakości uczenia się.

II etap edukacyjny to okres, w którym dochodzi u uczniów do zdecydowanego wzrostu samodzielności i kompetencji. Stają się niezależni, potrafią kontrolować swoje uczucia i radzić sobie w wielu sytuacjach. Zawierają przyjaźnie, budują różnorodne grupy rówieśnicze i coraz lepiej planują swoje działania. Potrafią być wytrwali w dążeniu do zakończenia działania. Ich umiejętność budowania kompetencji wyraża się w poczuciu bycia fachowcem w tym, co robią, w wytrwałym dążeniu do zakończenia działania, którego się podjęli, i czerpaniu radości z pracy, którą wykonali. Lubią też

współpracować w grupie i wspólnie podejmować się trudnych, wymagających zadań. Ich otwartość na to, co nowe, tworzenie, eksperymentowanie wpływa korzystnie na ich rozwój, a w przyszłości stanie się niezwykle potrzebne w dorosłym życiu.

Różnice indywidualne, które występują między nimi, wymagają od współczesnej szkoły indywidualizacji w kształceniu, czyli dostosowania treści, metod i form pracy, środków dydaktycznych, określonych wymagań, tempa pracy, sposobów komunikowania oraz oceniania czy organizacji przestrzeni edukacyjnej do indywidualnych potrzeb każdego ucznia. Jest to niezbędny warunek, którego spełnienie zmotywuje ich do uczenia się i da im szansę na wzrost oraz osiągnięcie sukcesu.

Program edukacji dla bezpieczeństwa dla II etapu edukacyjnego „Wkręcamy się bezpiecznie w życie” jest dostosowany do zmian zachodzących we współczesnym świecie i uwzględnia zapewnienie uczniom możliwości uczestnictwa w doświadczeniach edukacyjnych opartych na konstruktywistycznej teorii uczenia, w której uczeń nie tylko rejestruje informacje przekazane mu przez nauczyciela, lecz także buduje swą wiedzę aktywnie i jest konstruktorem struktur posiadanej wiedzy.

Dodatkowo oparty jest na teorii inteligencji wielorakich Howarda Gardnera, który uważał, że każdy człowiek posiada wszystkie rodzaje inteligencji, które rozwijając się w różnym tempie, tworzą jego wyjątkowy i niepowtarzalny profil. Charakteryzuje je własna specyfika rozwoju, są równoprawne i współpracują ze sobą. Po odpowiedniej diagnozie i dzięki odpowiednim działaniom możemy – bazując na tych mocniejszych – rozwijać te słabsze w każdym okresie życia, czego dopełnieniem jest powiązana z nimi koncepcja pięciu umysłów przyszłości – także sformułowana przez Gardnera.

Indywidualistyczne podejście do każdego ucznia uwzględnione zostało w programie przez zaproponowanie za Helen Parkhurst elementów planu daltońskiego, którego zasady dają możliwość dostosować tempo pracy do indywidualnych potrzeb i możliwości każdego ucznia, zapewnić mu swobodę w działaniu oraz wyrabiać u niego szeroko rozumianą samodzielność i odpowiedzialność za podjęte działania. Praca z uwzględnieniem tej koncepcji opiera się na współdziałaniu, podczas którego uczniowie dużo się uczą od siebie wzajemnie – pracując każdy z każdym, uczą się tolerancji, akceptacji i niewykluczania nikogo, co z kolei odgrywa ogromną rolę w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Dopełnieniem założeń programu jest permanentne rozwijanie kompetencji kluczowych i ocenianie kształtujące, bez których szkoła nie może być współczesna i przygotować absolwentów do kształcenia w szkole średniej, a następnie odnalezienia się w dorosłym życiu prywatnym i zawodowym. Program zawiera propozycje nowatorskich rozwiązań dydaktycznych i metodycznych, a jego realizacja umożliwia praktyczne i eksperymentalne wykorzystanie wiedzy nabytej przez uczniów na II etapie edukacyjnym. Jest on zindywidualizowany pod względem metodycznym, zawiera interdyscyplinarne łączenie treści, elementy preorientacji zawodowej, wykorzystywanie narzędzi ICT oraz sposoby oceniania i ewaluacji programu.

Program ma spiralny układ treści – logiczny ciąg, w którym uwzględniony został zakres wiedzy i umiejętności uczniów nabytych na I etapie edukacyjnym i klasach IV–VII. Zakłada, że wiedza i umiejętności z zakresu bezpieczeństwa oraz rozwinięcie inteligencji wielorakich oraz kompetencji kluczowych staną się punktem wyjścia dla kolejnego etapu kształcenia.

2. ZAŁOŻENIA PROGRAMU – PODSTAWY TEORETYCZNE

Podstawę teoretyczną programu „Wkręcamy się bezpiecznie w życie” stanowią założenia konstruktywizmu oraz teoria inteligencji wielorakich, a dopełniają ją elementy planu daltońskiego, czyli kształcenie kompetencji kluczowych i elementów oceniania kształtującego.

Konstruktywizm według Jeana Piageta zakłada, że podstawowe i zasadnicze dla rozwoju wiedzy jest tworzenie sytuacji edukacyjnej, w której rozwiązywanie problemów stanowi punkt wyjścia do zrozumienia wszystkich pojęć. Uczniowie uczą się, otrzymując problem na samym początku aktywności i w czasie jego rozwiązywania, tworząc w umyśle reprezentacje rzeczywistości, służące następnie jako rodzaj filtra interpretacyjnego w nowych sytuacjach.

Nauczyciel jako organizator środowiska uczącego dba o to, aby sprzyjało ono samodzielnym badaniom ucznia – aranżuje przestrzeń sali tak, żeby umożliwiała uczniom pracę samodzielną i dostęp do materiałów niezbędnych do prowadzenia eksperymentów oraz swobodny kontakt pozwalający na rozmowy-konsultacje z innymi uczniami. Nauczyciel inspiruje, stawiając pytania problemowe, dba o porządek pracy i służy pomocą tylko wtedy, kiedy uczniowie o nią poproszą. Okazuje swoje zainteresowanie wynikami badań wszystkich uczniów, zauważa problemy, analizuje je, uwzględniając prawo do popełniania przez uczniów błędów i uczenia się na nich.

Zgodnie z tymi zasadami uczeń ma być aktywny i umieć podejmować różne działania, a dzięki temu poszerzać własną wiedzę oraz budować odpowiednie rozumienie otaczającego go świata. Wówczas stanie się odpowiedzialny za proces zdobywania wiedzy.

Model ten przebiega w pięciu fazach:

I. Orientacja i rozpoznawanie wiedzy – polega na wprowadzeniu ucznia w dane zagadnienie, aby wywołać jego zainteresowanie, ciekawość, co w konsekwencji zmotywuje go do uczenia się. Niecodzienne obiekty w klasie, pytania nauczyciela, wydarzenia czy niecodzienne sytuacje to czynniki zewnętrzne, które mają pobudzić rozwój poznawczych struktur ucznia. Siłą napędową rozwoju staje się zaangażowanie i aktywność ucznia.

II. Rozpoznanie i odkrywanie wstępnej wiedzy i doświadczeń ucznia – uczeń prezentuje posiadaną wiedzę. Od tego, co już uczeń wie na dany temat, co potrafi, zależy planowanie pracy nauczyciela w kontekście wprowadzanych treści. Większe lub mniejsze zróżnicowanie wiedzy i aktywności uczniów nakłada na nauczyciela potrzebę przygotowania zadań i metod pracy do budowania kolejnych sytuacji edukacyjnych dostosowanych do konkretnych uczniów.

III. Restrukturyzacja wiedzy – tutaj uczniowie otrzymują nowe wiadomości, które są włączane do wiedzy już posiadanej, i zostaje utworzona zupełnie nowa struktura

wiedzy. Nauczyciel wprowadza ucznia w nowe doświadczenia, stara się pomagać w dokonywaniu przez niego zmian w dotychczasowej wiedzy, angażuje go w obserwację zjawisk, sytuacji, eksperymentowanie, stawianie hipotez czy interpretowanie rezultatów prowadzonych badań, a także poszukiwanie w różnych źródłach informacji dodatkowych.

IV. Aplikacja nowej wiedzy, czyli umiejętność zastosowania nowej wiedzy, nowych informacji, umiejętności i stosowanie ich w różnych sytuacjach i kontekstach – na tym etapie uczeń rozwija swoją odpowiedzialność za proces uczenia się i najbliższe otoczenie. Pojawia się tu aktywność ucznia wynikająca z jego rzeczywistych potrzeb i doświadczeń, a zadania problemowe zachęcają go do sprawdzania własnych pomysłów czy sposobów rozumowania. Uczeń w różnych sytuacjach studiuje, rozwija posiadaną wiedzę, umiejętności czy sprawności, przez co wzbogaca swoje doświadczenie edukacyjne. Najważniejsze na tym etapie staje się to, żeby uczeń stosował sam nowo zdobytą wiedzę przy rozwiązywaniu stawianych przed nim zadań.

V. Refleksja i ocena, przegląd zdobytych umiejętności, poglądów, czyli samodzielne zauważenie przez ucznia zmian w jego dotychczasowej wiedzy i porównanie jej z wiedzą uprzednią – na tym etapie zachodzi sprzężenie zwrotne między wiedzą wyjściową a końcową. Uczeń weryfikuje dotychczasową wiedzę, konfrontując ją z nową i nabytymi umiejętnościami. Staje się świadomy zmian, jakie dokonały się w postrzeganiu przez niego problemów.

Psychologiczna **teoria inteligencji wielorakich**, którą stworzył Howard Gardner zakłada, że każdy człowiek posiada wszystkie rodzaje inteligencji. Wyróżnił ich najpierw osiem, a następnie jeszcze dwie, wskazując, że to one, rozwijając się u każdego człowieka w różnym tempie, tworzą jego niepowtarzalny profil wyróżniający go spośród innych ludzi. Należą do nich:

- inteligencja przyrodnicza – osoba wrażliwa na przyrodę i dokładna w dociekaniu poznania praw natury, wrażliwa na potrzeby świata, zwierząt i roślin,
- inteligencja muzyczna – osoba z poczuciem rytmu, wrażliwa na dźwięki, nawet takie niesłyszalne dla innych, doskonale modulująca głos,
- inteligencja wizualno-przestrzenna – osoba myśląca obrazami, lubiąca wizualizację przez tabele, wykresy, mapy czy diagramy, lubiąca uczyć się w ruchu,
- inteligencja logiczno-matematyczna – osoba wyróżniająca się swobodą w logicznym łączeniu przyczyn, zdarzeń i pojedynczych sekwencji w jedną, logiczną całość, dokładna, dociekliwa i systematyczna, lubiąca symbole i matematyczne operacje,
- inteligencja ruchowa – osoba potrafiąca sprawnie posługiwać się przedmiotami, lubiąca ruch, potrafiąca komunikować się pozawerbalnie za pomocą mimiki i gestykulacji, ma doskonałe wyczucie czasu, bardzo dobrze zorganizowana,
- inteligencja interpersonalna – osoba bardzo towarzyska, potrafiąca negocjować, wypracować kompromis, wrażliwa i świadoma uczuć innych ludzi, umiejąca

pocieszyć, przekonać, ale też manipulować, świetnie odnajdująca się w pracy zespołowej,

- inteligencja intrapersonalna – osoba z wysoką samoświadomością, mająca refleksyjne podejście do swego zachowania, motywacji i emocji, mająca wysokie poczucie własnej wartości, będąca często wstydliva, wyciszona, lubiąca pracować indywidualnie,
- inteligencja językowa – osoba interesująca się światem słowa zarówno mówionego, jak i pisanego, świetnie się wypowiadająca, będąca doskonałym mówcą, duszą artystyczną – kochająca literaturę, mająca poczucie rytmu (w tańcu, ale także w otoczeniu, literaturze), zauważająca dźwięk słów,
- inteligencja egzystencjalna – osoba zadająca pytania o cel życia, pochodzenie człowieka i los po śmierci, w sposób intuicyjny potrafiąca pobierać wskazówki od osób, otoczenia, miejsc czy rzeczy i łączyć je w całość,
- inteligencja moralno-etyczna – osoba o wysokim poczuciu moralności, które nie musi wynikać z religijności.

Według profesora Gardnera dziecko rodzi się ze wszystkimi rodzajami inteligencji. W czasie jego rozwoju, na który ma wpływ najpierw środowisko rodzinne, a potem szkolne, niektóre rozwijają się mocniej i stają się dominujące, a inne zdecydowanie słabną. Odpowiednie zdefiniowanie rodzaju inteligencji dominującej bardzo pomaga w szkole zarówno uczniom, jak i nauczycielowi, a potem młodemu człowiekowi na rynku pracy – w czasie poszukiwania zatrudnienia odpowiedniego ze względu na jego możliwości i potrzeby.

Z powyższymi inteligencjami profesor Gardner powiązał **koncepcję pięciu umysłów przyszłości**, bez rozwoju których młody człowiek nie poradzi sobie w przyszłym życiu – zwłaszcza zawodowym:

- umysł **dyscyplinarny** – posiada osoba potrafiąca wykazać tematy najważniejsze dla danej dyscypliny naukowej, dokonać ich analizy z różnych punktów widzenia; pracująca dokładnie, systematycznie; ustawicznie się doskonaląca,
- umysł **syntetyzujący** – posiada osoba potrafiąca wykorzystywać różne źródła wiedzy, dokonywać selekcji informacji, przetwarzać je i uaktualniać,
- umysł **kreatywny** (twórczy) – posiada osoba odrzucająca stereotypy, stawiająca nowe tezy, pytania, poszukująca nowatorskich rozwiązań i umiejąca tworzyć niestandardowe, nowatorskie dzieła; lubi nowe wyzwania i sytuacje wymagające kreatywności,
- umysł **respektujący** (tolerancyjny) – posiada osoba świadoma, że żyje wśród innych, która potrafi zauważać, ale także akceptować różnorodność, która dzieli jednostki i grupy; doskonale współpracująca w grupie – niezależnie od różnic jednostek ze względu na poglądy, pochodzenie czy status społeczny,
- umysł **etyczny** – posiada osoba dążąca do doskonałości; rzetelnie wywiązująca się ze swoich obowiązków; myśląca o sobie abstrakcyjnie i przestrzegająca wyznawanych wartości; zwracająca uwagę na potrzeby i pragnienia społeczne.

Gardner zwraca uwagę, że na umysły przyszłości nie należy patrzeć z punktu psychologicznego, ale osoby, która stara się wyznaczać kierunki edukacyjnej przyszłości – swojej lub innych. Uważa on bowiem, że prawdziwym celem edukacji jest charakter i właśnie inteligencja. Obecnie kształtowanie charakteru uczniów może i powinno stać się zdecydowanie ważniejsze od wykształcenia specjalistów w danej dziedzinie (H. Gardner, *Pięć umysłów przyszłości*, wyd. Laurum, Warszawa 2009).

Na tym także polega nowatorstwo programu „Wkręcamy się bezpiecznie w życie” – na poszukiwaniu lepszych, nowych, innych pomysłów na interesujące i efektywne nauczanie edukacji dla bezpieczeństwa. Dzięki temu uczniowie zostaną też odpowiednio przygotowani do rynku pracy w przyszłości.

Jak już wspomniano, typy umysłu odwołują się do wielorakich inteligencji. W sferze poznawczej bowiem ma swój początek umysł dyscyplinarny, syntetyzujący i kreatywny, a wynikiem rozważań o wartościach ludzkich – umysł respektujący i etyczny. Powyższa koncepcja daje ogromne możliwości i wydaje się nieodzowna w kształtowaniu rozumowania i rozwoju ucznia na każdym etapie edukacyjnym w szkole, a następnie w przyszłym miejscu pracy i dorosłym życiu.

To bowiem, że człowiek od urodzenia poznaje świat wielozmysłowo, jest oczywiste. Pamiętają o tym nauczyciele w przedszkolu i na pierwszym etapie edukacyjnym. Niestety od drugiego etapu edukacyjnego zbyt często zapomina się o tym i odchodzi od zasady interdyscyplinarności, a uczeń, niezależnie od etapu edukacyjnego, powinien poznawać, działać i tworzyć. Dlatego właśnie powyższe teorie stały się fundamentem programu „Wkręcamy się bezpiecznie w życie”.

Ich uzupełnieniem staje się praca według **planu daltońskiego** – modelu opracowanego przez Helen Parkhurst – który opiera się na trzech zasadach: nauce wolności, samodzielności i współpracy. Jest to model, który idealnie wpisuje się w realizację zadań edukacji włączającej, ponieważ do nawet małej liczebnej klasy zawsze uczęszczają uczniowie o zróżnicowanych potrzebach – także ci z niepełnosprawnościami, trudnościami w nauce czy szczególnie uzdolnieni. Każdy z nich potrzebuje innego sposobu motywacji i elastyczności w procesie zdobywania wiedzy.

Zasady pracy według planu daltońskiego uwzględniają te różnice, a każdy uczeń realizując np. projekt edukacyjny, sam może zaplanować, które z zadań częściowych zrealizuje w pierwszej kolejności i ile czasu, zgodnie ze swoimi możliwościami i umiejętnościami, na nie poświęci oraz w jaki konkretnie sposób zadanie to wykona. Staje się wówczas **odpowiedzialnym** za proces uczenia się, a nauczyciel staje się jego doradcą i to tylko wówczas, kiedy uczeń będzie takiego wsparcia potrzebował.

Rozwiązywanie problemów budowanych przez stawianie pytań kluczowych pobudza uczniów do samorozwoju. Minimalizowanie ingerencji nauczyciela w działania ucznia, a zarazem odpowiednie stymulowanie go do tego działania pozwala na rozwijanie jego **samodzielności** – np. nauczyciel daje instrukcję, wskazuje strukturę, a uczeń wypełnia pozostawioną mu przestrzeń swoją inicjatywą. Nauczyciel czuwa w cieniu,

jednocześnie jednak stawia okazjonalnie uczniom pytania i wyzwania, aby w czasie ich realizacji uczniowie stawali się samodzielni i niezależni. Uczą się wówczas poszukiwania i odkrywania własnych dróg rozwiązywania problemu.

W dzisiejszej erze „komputera”, dzięki której przepływ informacji jest bardzo szybki, a różnorodność ich nośników ogólnodostępna, uczniowie są o wiele mniej skoncentrowani, szybko się nudzą i tracą zainteresowanie. To sprawia, że musi zmienić się rola nauczyciela, który powinien dziś znaleźć się wśród uczniów, w ich grupie. Oczywiście dalej musi być liderem, trenerem, przewodnikiem, który będzie wskazywał uczniom odpowiednią drogę. Jego kierowanie grupą musi być jednak zaplanowane tak, aby rozwijać wśród nich współpracę, umiejętność polegania na sobie, podejmowania wyzwań, wychodzenia z własnymi inicjatywami. A wszystko po to, aby odkryć, że niezależne uczenie się **we współpracy** w parach, małych i większych zespołach może dawać satysfakcję i może być przyjemne.

Samodzielność, odpowiedzialność i współpraca to elementy niezbędne do wypracowania w klasie, jeżeli chcemy, żeby uczniowie wzięli odpowiedzialność za przeżywanie przygody, którą może być nauka na II etapie edukacyjnym. Da im to też doświadczenie i podobny rodzaj kontaktów, z którymi spotkają się w życiu zawodowym w przyszłości. To także możliwości na lepszy rozwój uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, np. niedowidzących, niedosłyszących, z niepełnosprawnością intelektualną, autystycznych, z zespołem Aspergera, nieśmiałych, wycofanych, którzy mogą obserwować innych i uczyć się od nich w grupie, będą wzmacniać swoją samoocenę i korygować swoje działania. Uczniowie szczególnie uzdolnieni natomiast rozwiną swoje zdolności, zainteresowania i podzielą się swoją wiedzą, pełniąc rolę lidera grupy.

Program wychodząc naprzeciw zmieniającej się rzeczywistości, umożliwia nauczycielowi zaangażowanie się w kształtowanie sylwetki absolwenta nowoczesnej szkoły podstawowej, gotowego podjąć naukę na kolejnych etapach kształcenia przez uwzględnienie permanentnego rozwijania **kompetencji kluczowych**:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- w zakresie wielojęzyczności,
- matematycznych oraz kompetencji w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- cyfrowych,
- osobistych, społecznych i w zakresie umiejętności uczenia się,
- obywatelskich,
- w zakresie przedsiębiorczości,
- w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

„Rozwijanie tych kompetencji wymaga znajomości lokalnych, regionalnych, krajowych, europejskich i ogólnoświatowych kultur i sposobów ekspresji, w tym ich języków, dziedzictwa i tradycji oraz produktów kulturowych, a także zrozumienia, w jaki

sposób te ekspresje mogą wpływać na siebie wzajemnie i na pomysły poszczególnych osób. Obejmuje to rozumienie różnych sposobów przekazywania idei między twórcą, uczestnikiem i publicznością w tekstach pisanych, drukowanych i cyfrowych, teatrze, filmie, tańcu, grach, sztuce i wzornictwie, muzyce, rytuałach i architekturze, a także w formach hybrydowych. Wymaga to rozumienia własnej tożsamości twórczej i dziedzictwa kulturowego w świecie różnorodności kulturowej oraz tego, jak sztuka i inne formy kulturalne mogą być sposobem zarówno postrzegania, jak i kształtowania świata" (Zalecenia Rady Europejskiej z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie; Dz.U. UE.C.2018.189.1).

Jest ono także wskazane w podstawie programowej jako niezbędne, aby uczniowie zostali odpowiednio przygotowani do poruszania się na rynku pracy i w przyszłym, dorosłym życiu prywatnym i zawodowym.

3. CELE OGÓLNE I SZCZEGÓŁOWE

Program „Wkręcamy się bezpiecznie w życie” zawiera i rozszerza podstawę programową przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa dla II etapu edukacyjnego szkoły podstawowej oraz realizuje zawarte w niej cztery cele kształcenia – wymagania ogólne:

- rozumienie istoty bezpieczeństwa państwa,
- przygotowanie uczniów do działań w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (katastrof i wypadków masowych),
- kształtowanie umiejętności z zakresu podstaw pierwszej pomocy,
- kształtowanie postaw indywidualnych i społecznych sprzyjających zdrowiu.

Program zawiera holistyczne podejście do edukacji uczniów w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa przez:

- rozwijanie samodzielności myślenia holistycznego uczniów, rozumienie, wykorzystywanie i tworzenie informacji,
- wyzwalanie aktywności twórczej uczniów podczas rozwiązywania problemów edukacyjnych,
- umiejętne rozpoznawanie zagrożeń w różnych sytuacjach i przeciwdziałanie im, umiejętne komunikowanie się i współdziałanie,
- kształtowanie u uczniów postawy dbałości o bezpieczeństwo swoje i innych,
- kształtowanie postaw obywatelskich oraz kompetencji społecznych,
- rozwijanie ciekawości poznawczej, kreatywności i przedsiębiorczości,
- kształtowanie umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi,
- kształtowanie postaw sprzyjających indywidualnemu i społecznemu rozwojowi, aby poprzez rozwijanie wszystkich inteligencji oraz samodzielność, odpowiedzialność i współpracę, a także rozbudzanie ciekawości w poznawaniu zawłości i nieprzewidywalności otaczającego świata uczeń był twórczy i kreatywny w swoim myśleniu, a w konsekwencji w swoim działaniu dziś i w przyszłości.

I. Inteligencja przyrodnicza – osoba wrażliwa na przyrodę i dokładna w dociekaniu poznania praw natury; wrażliwa na potrzeby świata zwierząt i roślin.

Cele ogólne:

- uwrażliwienie na środowisko naturalne i jego ochronę.

Cele szczegółowe

Uczeń:

- przejawia poczucie własnej wartości, jako osoby żyjącej w środowisku przyrodniczym,

- potrafi wyrażać szacunek wobec innych osób i przestrzega tych wartości w relacjach rówieśniczych,
- jest ciekawy świata,
- rozumie świat roślin i zwierząt, ma świadomość, że mają zdolność odczuwania, przejawia w stosunku do nich postawę altruistyczną,
- chętnie przebywa na świeżym powietrzu,
- włącza się w działalność charytatywną, np. na rzecz ekologii,
- dostrzega zależności i wzorce w przyrodzie,
- kolekcjonuje książki, albumy o tematyce przyrodniczej,
- interesuje się zjawiskami przyrodniczymi, fizycznymi, chemicznymi,
- klasyfikuje przedmioty w hierarchie,
- dobrze porusza się w przestrzeni i czasie,
- potrafi eksperymentować, doświadczać.

II. inteligencja muzyczna – osoba z poczuciem rytmu; wrażliwa na dźwięki, nawet takie niesłyszalne dla innych; doskonale modulująca głos.

Cele ogólne:

- rozwijanie wyobraźni muzycznej przez eksperymentowanie rytmem, głosem, dźwiękami, reagowanie na sygnały,
- wyrabianie przynależności do rodziny, grupy rówieśniczej, narodu, grupy teatralnej, drużyny sportowej, zespołu muzycznego.

Cele szczegółowe

Uczeń:

- łączy muzykę z emocjami i nastrojem,
- chętnie pracuje, uczy się przy muzyce,
- potrafi komponować rytmy, melodie,
- potrafi wydobywać dźwięki z przedmiotów „niezwiązanych bezpośrednio z muzyką”, próbuje grać na instrumentach,
- zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowych działań,
- potrafi panować nad nieprzyjemnymi emocjami, wyciszyć się,
- wypowiada się na temat swoich planów zawodowych.

III. Inteligencja wizualno-przestrzenna – osoba myśląca obrazami; lubiąca wizualizację przez tabele, wykresy, mapy czy diagramy; lubiąca uczyć się w ruchu.

Cele ogólne:

- wyrabianie umiejętności poruszania się w znanej i nieznannej przestrzeni z zachowaniem zasad bezpieczeństwa własnego i innych,
- wyrabianie umiejętności szukania wsparcia w sytuacjach nowych, trudnych,
- wyrabianie umiejętności wdrażania własnych strategii – samodzielnie lub we współpracy z rówieśnikami lub osobami dorosłymi.

Uczeń:

- potrafi dostrzegać szczegóły otaczającego go świata,
- umie poruszać się w nowym miejscu – czytać mapy, plany, wykresy, diagramy, tabele,
- umie wykonywać formy przestrzenne,
- potrafi czytać i tworzyć schematy rysunkowe, obrazy, symbole,
- potrafi dokonywać analizy i syntezy,
- docieka, sprawdza, jak coś działa,
- potrafi prosić o pomoc, wsparcie,
- nazywa wartości związane z zachowaniami społecznymi, np. szacunek i obowiązek w stosunku do człowieka, ojczyzny, przyrody,
- odróżnia realizm od fikcji.

IV. Inteligencja logiczno-matematyczna – osoba wyróżniająca się swobodą w logicznym łączeniu przyczyn, zdarzeń i pojedynczych sekwencji w jedną, logiczną całość; dokładna, systematyczna i dociekliwa; lubiąca symbole i matematyczne operacje.

Cele ogólne:

- wyrabianie umiejętności oceniania w kontekście podjętych czynności oraz przyjętych norm w grupie, środowisku, państwie.

Cele szczegółowe

Uczeń:

- potrafi badać i zbierać informacje,
- umie szeregować, klasyfikować i wnioskować,
- zauważa i omawia związki przyczynowo-skutkowe, zdarzenia,
- prezentuje przebieg zdarzenia z zachowaniem szczegółów,
- szacuje liczebność, wielkość, ciężar, głębokość itd.,
- rozwiązuje problemy,
- rozumie znaczenia symboliczne.

V. Inteligencja ruchowa – osoba potrafiąca sprawnie posługiwać się przedmiotami; lubiąca ruch; lubiąca komunikować się pozawerbalnie za pomocą mimiki i gestykulacji; mająca doskonałe wyczucie czasu; bardzo dobrze zorganizowana.

Cele ogólne:

- kształcenie umiejętności wyrażania rozumienia świata, rzeczy i zjawisk za pomocą komunikatów pozawerbalnych.

Cele szczegółowe

Uczeń:

- prezentuje wiedzę na temat rozumienia świata za pomocą komunikatów pozawerbalnych,

- przedstawia swoje emocje i uczucia za pomocą różnych form wyrazu jak drama, pantomima, rap, jazz czy inne znane w środowisku rówieśniczym,
- potrafi wyrazić emocje za pomocą własnego ciała,
- uprawia sport,
- potrafi określić odległość bliższą i dalszą,
- potrafi planować i dokładnie realizować plan,
- komunikuje się werbalnie i pozawerbalnie.

VI. Inteligencja interpersonalna – osoba bardzo towarzyska; potrafiąca negocjować, wypracować kompromis; wrażliwa i świadoma uczuć innych ludzi; umiejąca pocieszyć, przekonać, ale też manipulować; świetnie odnajdująca się w pracy zespołowej.

Cele ogólne:

- kształcenie umiejętności podejmowania samodzielnej aktywności poznawczej i doskonalącej.

Cele szczegółowe

Uczeń:

- komunikuje się, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne,
- czyta i stosuje instrukcje słowne i graficzne,
- obsługuje nowoczesne urządzenia techniczne,
- potrafi wyrażać swoje oczekiwania wobec grupy rówieśniczej, społeczeństwa, państwa,
- stosuje odpowiedni ton w wypowiedzi,
- radzi sobie z emocjami,
- dba o zdrowie fizyczne i psychiczne w grupie,
- potrafi wchodzić w role, np. przywódcy, negocjatora,
- potrafi współpracować w parze, grupie, większym zespole.

VII. Inteligencja intrapersonalna – osoba z wysoką samoświadomością; mająca refleksyjne podejście do swego zachowania, motywacji i emocji; mająca wysokie poczucie własnej wartości; będąca często wstydliva, wyciszona; lubiąca pracować indywidualnie.

Cele ogólne:

- wyrabianie umiejętności respektowania praw i obowiązków swoich oraz innych.

Cele szczegółowe

Uczeń:

- zna swoje prawa i obowiązki;
- zna i potrafi wykorzystywać swoje mocne strony;
- potrafi wyznaczać i jasno precyzować swoje cele;
- potrafi różnicować emocje swoje i innych;
- szanuje emocje swoje i innych;
- potrafi poszukiwać odpowiedzi na trudne pytania.

VIII. Inteligencja językowa – osoba interesująca się światem słowa zarówno mówionego, jak i pisanego; świetnie się wypowiadająca; będąca doskonałym mówcą; będąca duszą artystyczną – kochająca literaturę, mająca poczucie rytmu (w tańcu, ale także w otoczeniu, literaturze itp.); zauważająca dźwięk słów.

Cele ogólne:

- wyrabianie umiejętności wyrażania rozumienia świata za pomocą języka polskiego i języków obcych nowożytnych.

Cele szczegółowe

Uczeń:

- wypowiada się poprawnie w języku polskim, posługując się słownictwem charakterystycznym dla danej formy wypowiedzi;
- wypowiada się komunikatywnie w języku obcym nowożytnym.

IX. inteligencja egzystencjalna – osoba zadająca pytania o cel życia, pochodzenie człowieka i los po śmierci; w sposób intuicyjny potrafiąca pobierać wskazówki od osób, otoczenia, miejsc czy rzeczy i łączyć je w całość.

Cele ogólne:

- wyrabianie umiejętności zadawania pytań o cel życia człowieka, istnienia świata.

Cele szczegółowe

Uczeń:

- potrafi odbierać wskazówki od osób, otoczenia, miejsc, rzeczy i łączyć je w logiczną całość;
- zadaje pytania egzystencjalne.

X. Inteligencja moralno-etyczna – osoba o wysokim poczuciu moralności, które nie musi wynikać z religijności.

Cele ogólne:

- kształcenie zdolności godzenia wyznawanych wartości, dążeń i działań z wartościami uniwersalnymi.

Cele szczegółowe

Uczeń:

- zna wartości uniwersalne,
- potrafi rozróżniać swoje wartości, dążenia i działania w stosunku do wartości uniwersalnych,
- potrafi brać odpowiedzialność za własne działania i ich konsekwencje.

4. TREŚCI NAUCZANIA – WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE

Zaplanowane treści skupione są wokół czterech pytań problemowych powiązanych z ogólnymi celami kształcenia:

I. Edukacja zdrowotna, czyli jak zachować sprawność fizyczną i psychiczną przez całe życie?

Zagadnienia ogólne:

- Zależności między zdrowiem fizycznym, psychicznym, emocjonalnym a społecznym.
- Wpływ stresu na zdrowie fizyczne i psychiczne.
- Warunki środowiskowe i społeczne, które są korzystne dla zdrowia (ochrona środowiska przyrodniczego, wsparcie społeczne, komunikacja interpersonalna, współpraca osób, instytucji i organizacji na rzecz zdrowia itp.).
- Ocena własnego zachowania związanego ze zdrowiem, ustalanie indywidualnego planu działania na rzecz własnego zdrowia.

1. Zdrowie fizyczne

Treści podstawowe:

Uczeń:

- wyjaśnia, czym jest zdrowie fizyczne,
- rozumie znaczenie odpowiedzialności za swoje zdrowie,
- wymienia zachowania sprzyjające zdrowiu, w tym: właściwe/racjonalne odżywianie, rozumie znaczenie aktywności fizycznej dla utrzymania zdrowia,
- wymienia zachowania zagrażające zdrowiu i wskazuje te, które szczególnie często występują u nastolatków,
- omawia objawy chorób cywilizacyjnych, np. otyłość, anoreksja, bulimia,
- omawia krótkoterminowe i długoterminowe konsekwencje zachowań sprzyjających (prozdrowotnych) i zagrażających zdrowiu.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- wyjaśnia zależności między zdrowiem fizycznym i psychicznym,
- wyjaśnia, na czym polega zdrowie społeczne,
- opisuje skutki zachowań korzystnych i niekorzystnych dla zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego.

2. Zdrowie psychiczne

Treści podstawowe:

Uczeń:

- wyjaśnia, czym jest zdrowie psychiczne,
- wymienia czynniki pozwalające określić stan zdrowia człowieka i wskazuje sposoby ich kontrolowania,
- wyjaśnia, jaki wpływ na zdrowie ma odpowiedni wypoczynek,
- wskazuje przykłady aktywnego wypoczynku,
- wyjaśnia wpływ stresu na zdrowie,
- wskazuje przyczyny chorób cywilizacyjnych, np. depresji, otyłości, anoreksji, bulimii,
- wymienia sposoby zapobiegania chorobom cywilizacyjnym.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- wyjaśnia zależności między zdrowiem fizycznym i psychicznym,
- opisuje skutki zachowań korzystnych i niekorzystnych dla zdrowia psychicznego i wskazuje wynikające z nich korzyści i czynniki niekorzystne dla zdrowia społecznego.

3. Zdrowe środowisko

Treści podstawowe:

Uczeń:

- wskazuje działania sprzyjające prawidłowemu funkcjonowaniu jednostki w środowisku,
- odróżnia czynniki środowiskowe i społeczne (korzystne i szkodliwe), na które człowiek może mieć wpływ, od takich, na które nie ma wpływu,
- potrafi scharakteryzować problem zdrowia w wymiarze zbiorowym, uwzględniając: właściwe/racjonalne odżywianie, świadomość znaczenia aktywności fizycznej dla utrzymania zdrowia oraz wpływ stresu na zdrowie.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- wyjaśnia wpływ zdrowia fizycznego i psychicznego jednostki na zdrowie społeczeństwa,
- układa indywidualny plan żywieniowy lub treningowy umożliwiający poprawę funkcjonowania w środowisku,
- wskazuje zyski dla środowiska wynikające z korzystania z prawidłowego planu żywieniowego lub treningowego.

4. Zdrowie w grupie rówieśniczej

Treści podstawowe:

Uczeń:

- omawia czynniki mające wpływ pozytywny i negatywny na zdrowie nastolatków,
- wskazuje znaczenie odpowiedzialności za swoje zdrowie,
- wymienia powody odpowiedzialności za zdrowie rówieśników,

- rozumie i potrafi określić, co sam może zrobić, aby tworzyć środowisko sprzyjające zdrowiu,
- omawia krótkoterminowe i długoterminowe konsekwencje zachowań sprzyjających (prozdrowotnych) i zagrażających zdrowiu,
- dobiera i demonstruje umiejętności komunikacji interpersonalnej istotne dla zdrowia i bezpieczeństwa (asertywność, odmowa, negocjowanie).

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- proponuje rozwiązania, dzięki którym można tworzyć środowisko sprzyjające zdrowiu nastolatków,
- angażuje się w działania szkolne na rzecz zdrowia, np. organizacja „ważnych śniadań”, „stop dopalaczom”.

5. Instytucje dbające o zdrowie

Treści podstawowe:

Uczeń:

- wyjaśnia, na czym polega problem zdrowia w wymiarze zbiorowym,
- wylicza instytucje, które współpracują na rzecz zdrowia,
- wymienia rzetelne źródła informacji o zdrowiu, chorobach, świadczeniach i usługach zdrowotnych,
- zna zasady dostępności świadczeń zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- proponuje działania korzystne dla zdrowia z uwzględnieniem ochrony środowiska przyrodniczego, wsparcia społecznego, komunikacji interpersonalnej, współpracy osób, instytucji i organizacji na rzecz zdrowia.

II. Podstawy pierwszej pomocy, czyli na jakie zdarzenia powinniśmy być przygotowani?

Zagadnienia ogólne:

- Rodzaje zagrożeń i ich źródła.
- Pojęcie pierwszej pomocy.
- Zasadność udzielania pierwszej pomocy.
- Umiejętność udzielania pierwszej pomocy.
- Udzielanie pierwszej pomocy w różnych warunkach zagrażających życiu, zdrowiu.
- Zachowanie w sytuacjach kryzysowych.

1. Bezpieczeństwo w domu

Treści podstawowe:

Uczeń:

- zna zasady ostrzegania ludności przed zagrożeniami; rozróżnia poszczególne sygnały alarmowe i środki alarmowe; potrafi właściwie zachować się w razie uruchomienia sygnałów alarmowych,
- dokonuje podziału zagrożeń ze względu na źródło ich pochodzenia.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- proponuje korzystne zabezpieczenia domowe – dla zdrowia i życia z uwzględnieniem ochrony środowiska.

2. Bezpieczeństwo w środowisku przyrodniczym

Treści podstawowe:

Uczeń:

- dokonuje podziału zagrożeń ze względu na źródło ich pochodzenia,
- zna i określa typy nadzwyczajnych zagrożeń (zdarzenia pojedyncze, zdarzenia masowe, kataklizmy),
- omawia sposoby przeciwdziałań tym zagrożeniom.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- proponuje korzystne zabezpieczenia dla zdrowia i życia w najbliższym środowisku przyrodniczym,
- zna instytucje zajmujące się ochroną środowiska przyrodniczego,
- zajmuje się ekologią,
- bierze udział w akcjach ekologicznych.

3. Rola świadka zdarzenia

Treści podstawowe:

Uczeń:

- zna znaczenie podejmowania działań z zakresu udzielania pierwszej pomocy,
- zna rolę świadka zdarzenia,
- zna zasady bezpiecznego postępowania w miejscu zdarzenia,
- rozumie potrzebę unikania narażania własnego zdrowia,
- potrafi oceniać własne możliwości,
- umie rozpoznać potencjalne źródła zagrożenia w kontakcie z uszkodzonym,
- potrafi wskazać sposoby zabezpieczenia się przed zakażeniem w kontakcie z krwią i płynami ustrojowymi, stosowania uniwersalnych środków ochrony osobistej,
- stosuje zasady prawidłowego wzywania pomocy.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- zna i potrafi wykorzystać dostępne w internecie aplikacje ratujące życie, pomagające w sytuacjach zaginięcia osób, udzielenia pomocy osobom niepełnosprawnym.

4. Apteczka pomocy

Treści podstawowe:

Uczeń:

- zna wyposażenie apteczki pierwszej pomocy,
- wie, gdzie apteczka pierwszej pomocy znajduje się w domu i w szkole,
- wymienia przedmioty, które powinny znaleźć się w apteczce domowej i samochodowej,
- potrafi przygotować apteczkę na wyprawę turystyczną.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- potrafi uzupełnić apteczkę o „narzędzia” niewymagane, mogące pomóc, a niezagrożające życiu i zdrowiu – np. instrukcja udzielania pierwszej pomocy przy urazie kolana, zadławieniu, ukąszeniu osy itp.

5. Precyzja w ratowaniu życia

Treści podstawowe:

Uczeń:

- potrafi wyliczyć ogniwa „łańcucha przeżycia”,
- w razie zagrożenia życia i zdrowia postępuje zgodnie z „łańcuchem przeżycia”,
- zna zasady postępowania z osobą nieprzytomną,
- wymienia objawy utraty przytomności,
- ocenia przytomność poszkodowanego,
- ocenia czynność oddychania u osoby nieprzytomnej (trzema zmysłami, przez ok. do 10 sekund),
- wyjaśnia mechanizm niedrożności dróg oddechowych u osoby nieprzytomnej,
- udrażnia drogi oddechowe rękoczynem czoło–żuchwa,
- układa osobę nieprzytomną w pozycji bocznej bezpiecznej,
- zapewnia osobie nieprzytomnej komfort termiczny,
- systematycznie ponawia ocenę oddychania u osoby nieprzytomnej.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- wskazuje rolę świadomości społecznej w podejmowaniu udzielania pierwszej pomocy – ratowaniu zdrowia i życia,
- działa na rzecz świadomości lokalnej, szkolnej na temat konieczności posiadania umiejętności udzielania pierwszej pomocy,
- uczy udzielania pierwszej pomocy – np. młodszych uczniów.

6. Aplikacje ratunkowe

Treści podstawowe:

Uczeń:

- podaje przykłady aplikacji na telefon komórkowy wspierających udzielanie pierwszej pomocy,
- wyszukuje w internecie aplikacje ratujące zdrowie i życie.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- potrafi korzystać z aplikacji wspomagających osoby niepełnosprawne,
- uczy innych (np. osoby starsze) korzystania z aplikacji ratujących zdrowie i życie.

7. Resuscytacja krążeniowo-oddechowa

Treści podstawowe:

Uczeń:

- potrafi rozpoznać osobę w stanie zagrożenia życia,
- wyjaśnia pojęcie „stan zagrożenia życia”,
- wskazuje przyczyny i okoliczności prowadzące do szybkiego pogorszenia stanu zdrowia lub zagrożenia życia,
- wyjaśnia rolę układu nerwowego, układu krążenia i układu oddechowego w utrzymywaniu podstawowych funkcji życiowych,
- właściwie postępuje z osobą nieprzytomną, zaczynając od oceny jej stanu poprzez prawidłowe ułożenie w pozycji bezpiecznej do ponawiania oceny jej oddechu,
- zna i wykonuje podstawowe czynności resuscytacji krążeniowo-oddechowej,
- wyjaśnia pojęcie „nagłe zatrzymanie krążenia” i wymienia jego oznaki,
- wymienia warunki i czynniki zapewniające resuscytację wysokiej jakości,
- omawia uniwersalny algorytm w nagłym zatrzymaniu krążenia,
- wykonuje na manekinie uciski klatki piersiowej i sztuczne oddychanie, samodzielnie i we współpracy z drugą osobą,
- opisuje zastosowanie automatycznego defibrylatora zewnętrznego (AED) oraz wskazuje na jego znaczenie dla zwiększenia skuteczności akcji resuscytacyjnej.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- podejmuje się w środowisku szkolnym, domowym, lokalnym działań na rzecz zwiększenia świadomości społecznej na temat potrzeby nabycia umiejętności udzielania pierwszej pomocy w różnych sytuacjach,
- uczy innych resuscytacji krążeniowo-oddechowej.

8. Ratowanie na ulicy

Treści podstawowe:

Uczeń:

- posiada podstawową wiedzę na temat anatomii i fizjologii człowieka,

- wie, jak prawidłowo wezwać pomoc,
- wymienia nazwy służb ratunkowych i podaje ich numery alarmowe,
- wskazuje, kiedy wezwać pomoc i w jaki sposób przekazać informacje o zdarzeniu,
- przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- podejmuje się w środowisku szkolnym, domowym, lokalnym działań na rzecz zwiększenia świadomości społecznej na temat potrzeby nabycia umiejętności udzielania pierwszej pomocy w różnych sytuacjach,
- uczy innych prawidłowego zawiadomienia służb ratowniczych o zdarzeniu.

9. Zadławienia

Treści podstawowe:

Uczeń:

- wykonuje podstawowe czynności pierwszej pomocy podczas zadławienia,
- wyjaśnia pojęcie i mechanizm zadławienia,
- omawia schemat postępowania w przypadku zadławienia,
- wykonuje na manekinie rękoczojny ratunkowy w przypadku zadławienia,
- wymienia przykłady działań zapobiegających zadławieniu u małych dzieci.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- podejmuje się w środowisku szkolnym, domowym, lokalnym działań na rzecz zwiększenia świadomości społecznej na temat potrzeby nabycia umiejętności udzielania pierwszej pomocy w różnych sytuacjach,
- uczy innych (np. rodziców, babcię, dziadków z domów, gdzie są małe dzieci) udzielania pierwszej pomocy podczas zadławienia.

10. Złamania, zwichnięcia, skręcenia

Treści podstawowe:

Uczeń:

- potrafi wyjaśnić pojęcia: rana, krwotok, złamanie, zwichnięcie, skręcenie,
- wykonuje opatrunek osłaniający na ranę w obrębie kończyny,
- wyjaśnia, jak rozpoznać krwotok zewnętrzny,
- wykonuje opatrunek uciskowy,
- bezpiecznie zdejmuje rękawiczki ochronne,
- stosuje zasady unieruchamiania doraźnego kości i stawów,
- wymienia przykłady zapobiegania urazom w sporcie, w domu, w pracy.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- podejmuje się w środowisku szkolnym, domowym, lokalnym działań na rzecz zwiększenia świadomości społecznej na temat potrzeby nabycia umiejętności udzielania pierwszej pomocy w różnych sytuacjach,
- uczy innych (np. młodszych uczniów) udzielania pierwszej pomocy przy złamaniu, zwichnięciu, skręceniu.

11. Oparzenia i odmrożenia

Treści podstawowe:

Uczeń:

- rozumie, na czym polega udzielanie pierwszej pomocy w oparzeniach,
- wyjaśnia pojęcie „oparzenie”,
- omawia zasady postępowania w przypadku oparzenia termicznego,
- demonstruje metodę chłodzenia w przypadku oparzenia kończyny,
- wymienia przykłady zapobiegania oparzeniom, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska domowego i małych dzieci,
- podaje przykłady zagrożeń w środowisku domowym, ulicznym, wodnym, w przestrzeniach podziemnych, w lasach.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- podejmuje się w środowisku szkolnym, domowym, lokalnym działań na rzecz zwiększenia świadomości społecznej na temat potrzeby nabycia umiejętności udzielania pierwszej pomocy w różnych sytuacjach,
- uczy innych udzielania pierwszej pomocy przy oparzeniach i odmrożeniach.

12. Pomoc tonącemu i w sytuacji porażenia prądem

Treści podstawowe:

Uczeń:

- rozumie znaczenie podejmowania działań z zakresu udzielania pierwszej pomocy,
- zna zasady bezpiecznego postępowania w miejscu zdarzenia,
- podaje przykłady występowania zagrożeń w środowisku domowym, wodnym,
- potrafi rozpoznać osobę w stanie zagrożenia życia.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- podejmuje się w środowisku szkolnym, domowym, lokalnym działań na rzecz zwiększenia świadomości społecznej na temat potrzeby nabycia umiejętności udzielania pierwszej pomocy w różnych sytuacjach,
- uczy innych, jak udzielać pomocy tonącemu i przy porażeniu prądem, jakie szczególne środki ostrożności zachować, dbając o swoje bezpieczeństwo.

13. Służby ratownicze

Treści podstawowe:

Uczeń:

- zna numery alarmowe,
- potrafi zaalarmować odpowiednie służby,
- wie, jakich informacji powinien udzielić przyjmującemu zgłoszenie,
- wie, czego ratownicy mają prawo żądać,
- rozróżnia ratownictwo podstawowe i specjalistyczne.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- zna podstawowy sprzęt używany przez ratowników,
- dostrzega potrzebę współpracy między podmiotami ratowniczymi,
- zna zadania krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego.

14. Młodzieżowa Drużyna Pożarnicza

Treści podstawowe:

Uczeń:

- zna zasady organizacji Młodzieżowej Drużyny Pożarniczej,
- potrafi wymienić grupy wiekowe MDP,
- zna zasady kwalifikacji i zgłaszania drużyn do zawodów MDP.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- wymienia konkurencje rozgrywane podczas zawodów MDP,
- zna składy osobowe drużyn na zawodach MDP i ich oznakowanie,
- potrafi wypełnić formularz zgłoszenia drużyny do zawodów MDP.

15. Wolontariat

Treści podstawowe:

Uczeń:

- definiuje pojęcia wolontariatu i wolontariusza,
- zna zasady organizacji wolontariatu,
- umie wyszukiwać i weryfikować informacje o wolontariacie w internecie,
- podaje przykłady instytucji/stowarzyszeń zajmujących się wolontariatem,
- podaje przykłady instytucji/stowarzyszeń, w których wolontariuszami mogą być uczniowie,
- wylicza przykłady akcji charytatywnych.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- omawia korzyści, jakie daje praca w wolontariacie,
- rozwiązuje autentyczny problem związany z działalnością charytatywną,
- udziela się w pracy charytatywnej.

III. Przygotowanie do działań ratowniczych w sytuacjach nadzwyczajnych takich jak katastrofy i wypadki masowe, czyli jak należy współpracować, kiedy dojdzie do tego typu zagrożenia?

Zagadnienia ogólne:

- Rozpoznawanie zagrożeń naturalnych i cywilizacyjnych.
- Postępowanie w sytuacjach zagrożeń.
- Kształcenie umiejętności rozpoznawania współczesnych zagrożeń terrorystycznych.

1. Zagrożenia naturalne

Treści podstawowe:

Uczeń:

- zna zasady postępowania podczas pożaru, zagrożenia powodzią i intensywnej śnieżycy,
- rozumie rolę i zadania Państwowego Ratownictwa Medycznego oraz w razie potrzeby potrafi wezwać pomoc medyczną,
- rozumie rolę i zadania Państwowej Straży Pożarnej oraz w sytuacjach wymagających interwencji, wzywa straż, a następnie bezwzględnie stosuje się do jej zaleceń,
- wymienia i charakteryzuje ochotnicze służby i podmioty ratownicze.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- wymienia czynności, które należy wykonać po oceniu sytuacji na miejscu zdarzenia – w kontekście ustalenia zagrożeń, które mogą być następstwem zdarzenia analizowanego,
- układa plan zabezpieczający przed efektem domina – następstwem kolejnych niebezpiecznych zdarzeń.

2. Zagrożenia cywilizacyjne

Treści podstawowe:

Uczeń:

- zna i określa typy nadzwyczajnych zagrożeń (zdarzenia pojedyncze, zdarzenia mnogie, zdarzenia masowe, kataklizmy),
- zna zasady postępowania w przypadku: katastrofy budowlanej, wypadku komunikacyjnego, skażenia promieniotwórczego (radiacyjnego), uwalniania niebezpiecznych środków chemicznych. W sytuacjach zagrożeń postępuje właściwie, przestrzegając zasad.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- wymienia czynności, które należy wykonać po oceniu sytuacji na miejscu zdarzenia – w kontekście ustalenia zagrożeń, które mogą być następstwem zdarzenia analizowanego,
- układa plan zabezpieczający przed efektem domina – następstwem kolejnych niebezpiecznych zdarzeń.

3. Sygnalizacja alarmowa

Treści podstawowe:

Uczeń:

- zna i określa typy nadzwyczajnych zagrożeń (zdarzenia pojedyncze, zdarzenia mnogie, zdarzenia masowe, kataklizmy),
- zna zasady ostrzegania ludności przed zagrożeniami oraz rozróżnia poszczególne sygnały alarmowe i środki alarmowe,
- potrafi właściwie zachować się w razie uruchomienia sygnałów alarmowych.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- rozpoznaje zagrożenia wynikające z błędnego odbierania sygnałów alarmowych,
- opracowuje działania prewencyjne informujące i zapobiegające panice.

4. Ewakuacja

Treści podstawowe:

Uczeń:

- zna metody ewakuacji ludności i właściwie zachowuje się w sytuacjach wymagających ewakuacji,
- potrafi wskazać wyjścia ewakuacyjne z budynku.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- wskazuje w najbliższym otoczeniu przykłady zaniedbań utrudniających ewakuację z budynków,
- opracowuje plany/zasady ewakuacji z różnych budynków w najbliższym otoczeniu.

5. Atak terrorystyczny

Treści podstawowe:

Uczeń:

- definiuje pojęcie „terroryzm”,
- wylicza główne przyczyny współczesnego terroryzmu,
- wylicza cele terroryzmu,
- opisuje zasady zachowania się w przypadku: strzelaniny, ataku bombowego, ataku gazowego, otrzymania podejrzanej przesyłki,
- omawia zasady postępowania w czasie zagrożenia terrorystycznego – powiadamia służby.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- definiuje pojęcie „cyberterroryzm”,
- posługując się technologią informacyjno-komunikacyjną, wskazuje zagrożenia cyberterrorystyczne.

IV. Bezpieczeństwo państwa, czyli czy dziś o wolność trzeba walczyć?

Zagadnienia ogólne:

- Znajomość podstawowych pojęć związanych z bezpieczeństwem państwa.
- Geopolityczne uwarunkowania położenia Polski.
- Organizacje międzynarodowe zapewniające bezpieczeństwo Polski.

1. Bezpieczny w bezpiecznym państwie

Treści podstawowe:

Uczeń:

- zna i charakteryzuje podstawowe pojęcia związane z bezpieczeństwem państwa,
- rozumie istotę problemu bezpieczeństwa,
- wymienia składniki bezpieczeństwa państwa,
- definiuje pojęcia ochrony i obrony narodowej.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- analizuje i opisuje proces państwowości polskiej (w aspekcie historycznym).

2. Odpowiedzialni za bezpieczeństwo w państwie

Treści podstawowe:

Uczeń:

- rozumie i przedstawia historyczną ewolucję bezpieczeństwa Polski,
- jest zorientowany w geopolitycznych uwarunkowaniach bezpieczeństwa wynikających z położenia Polski,
- wymienia podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo Polski i Polaków.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- rozpoznaje dziedziny bezpieczeństwa państwa.

3. Sprzymierzeńcy bezpiecznego państwa – organizacje międzynarodowe

Treści podstawowe:

Uczeń:

- zna i przedstawia rolę organizacji międzynarodowych w zapewnieniu bezpieczeństwa Polsce,
- wymienia i charakteryzuje współczesne problemy bezpieczeństwa międzynarodowego.

Treści ponadpodstawowe:

Uczeń:

- opisuje rolę organizacji międzynarodowych w aspekcie odpowiedzialności za pokój w różnych rejonach świata i wpływ tych działań na bezpieczeństwo w Polsce.

5. STRATEGIE, METODY, TECHNIKI I FORMY PRACY

Zapisy w podstawie programowej wskazują, że realizacja przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa powinna przygotować uczniów do odpowiedniego reagowania na zagrożenia w trakcie pokoju, dostarczyć im wiedzy na temat bezpieczeństwa państwa i odpowiedniej wiedzy dotyczącej ich zdrowia oraz zdrowia w wymiarze społecznym.

Cele określone w podstawie mogą być osiągnięte na różne sposoby, jednak należy pamiętać, że najbardziej efektywne metody ich realizowania to te, które angażują uczniów w proces kształcenia i pozwalają na rozwijanie umiejętności kluczowych, które są niezbędne, aby w przyszłości mogli odnaleźć się na rynku pracy. Istotne dla kompetencji kluczowych są: ponadprzedmiotowość, wzajemne przenikanie i współzależność. Nie rozwijamy tylko pojedynczych kompetencji i kształtujemy je nie przez to, czego uczymy, ale przez to, jak uczymy. Kreatywny nauczyciel, wykorzystując metody pracy skoncentrowane na rozwijaniu kompetencji kluczowych (jak np. panel dyskusyjny, piramida priorytetów, burza mózgów, Jigsaw, lekcja odwrócona, mapa myśli, logiczna gałąź, projekt edukacyjny, WebQuest, kapelusze myślowe de Bono, metoda stacji zadaniowych, grup eksperckich, śnieżnej kuli czy analiza SWOT), przede wszystkim inspirowanie uczniów do zdobywania wiedzy i umiejętności przez samodzielne działanie.

Na osiągnięcie zamierzonych celów wpływ mają różne czynniki – zwłaszcza dobór strategii (ogół celów, środków, metod wykorzystywanych przez nauczyciela w celu osiągnięcia jak najlepszych wyników), metod (sposobów postępowania podczas zdobywania wiedzy i umiejętności), technik (rodzaj zajęć w ramach jakiejś konkretnej metody) i form pracy (sposób organizacji zajęć). Program „Wkręcamy się bezpiecznie w życie” daje możliwość wykorzystywania ich w taki sposób, aby opierając się na założeniach konstrukttywizmu i wykorzystując elementy pracy według planu daltońskiego oraz oceniania kształtującego, rozwijać u uczniów inteligencję wielorakie, pięć zmysłów przyszłości i kompetencje kluczowe.

Priorytetowym zadaniem jest wdrażanie uczniów do udzielania pomocy przedmedycznej, dlatego w programie „Wkręcamy się bezpiecznie w życie” treści dotyczące tego zagadnienia zajmują znaczące miejsce i powinny być realizowane z uwzględnieniem pokazu i wykładu, filmów i prezentacji multimedialnych oraz ćwiczeń praktycznych np. metody czterech kroków.

Do nauczyciela należy podjęcie decyzji (po diagnozie wstępnej), ile godzin lekcyjnych przeznaczy na poszczególne ćwiczenia i jakie podmioty zewnętrzne zaprosi do współpracy na zajęciach szkolnych, a które zostaną przeprowadzone poza salą lekcyjną.

Szczegółne miejsce wśród stosowanych metod nauczania edukacji dla bezpieczeństwa powinny zajmować:

Analiza przypadku – badanie i analizowanie przez uczniów konkretnego zdarzenia, odkrywanie związków przyczynowo-skutkowych, które spowodowały określone zdarzenie, opracowywanie alternatywnych przykładów postępowania w określonej sytuacji. Dzięki niej uczniowie poznają doświadczenia innych i odnoszą je do własnego życia. Uczy refleksji nad indywidualnym działaniem i przewidywania, jakie mogą być jego konsekwencje.

Burza mózgów – angażuje wszystkich uczniów, dając im możliwość swobodnej wypowiedzi i proponowania różnorodnych rozwiązań problemu. Pozwala w krótkim czasie zgromadzić wiele odpowiedzi, pomysłów oraz propozycji rozwiązań postawionego problemu.

Chmura – przez przedstawianie przypuszczeń oraz określanie problemów uczy znajdowania logicznych rozwiązań i rozwiązywania sporów. Pozwala zrozumieć punkt widzenia innych, uczy podejmowania odpowiedzialnych decyzji i współpracy, rozumienia tematu i umiejętności oceniania pomysłów oraz przemyślanego rozwiązywania problemów.

Debata „za i przeciw” – pozwala na analizowanie problemu z różnych punktów widzenia. Pozwala na analizowanie wszystkich aspektów rozwiązań przed podjęciem decyzji końcowej, ostatecznej.

Drama – uczy aktywności i pozbywania się kompleksów czy nieśmiałości, wspomaga umiejętności pracy w parach czy różnych zespołach. Uwrażliwia na innych oraz uczy otwartości, kształtując wyobraźnię (nabycie niezbędnych umiejętności np. w sytuacji zagrożenia, bo nie wystarczy wiedzieć, jak udzielić pomocy – trzeba działać i jej udzielić).

Drzewko ambitnego celu – ułatwia osiągnięcie wyznaczonego ambitnego celu dzięki tworzeniu strategicznego planu podzielonego na etapy działania: określenie wszystkich możliwych przeszkód i sposobów, dzięki którym będzie można te przeszkody pokonać. Uczy uczniów określać własne cele i rozwijać umiejętności przywódcze. („Techniki aktywizujące myślenie” Kathy Suerken, www.tocdlaedukacji.pl).

Dyskusja – związana z zagadnieniami nieposiadającymi jednoznacznego rozwiązania i zagadnieniami szczególnie trudnymi i złożonymi (np. podczas realizacji zagadnień związanych z katastrofami).

Dyskusja sześciu kapeluszy myślowych – ma na celu dążenie do wprowadzenia w procesie myślenia porządku przez wyznaczenie określonych sposobów tego myślenia i w efekcie wyznaczenie jednego. Pozwala to na wyeliminowanie myślenia na wiele sposobów. To z kolei przekłada się na stworzenie mapy czy drogi myśli i wybranie najlepszej z nich. Kolor kapelusza decyduje o tym, jak myślimy: biały – poznanie faktów i liczb, odsunięcie interpretacji; czerwony – w sposób kontrolowany mówienie o emocjach, intuicji, przecuciach i odczuciach, wyrażanie emocji i w odpowiednim momencie skończenie ich uzewnętrzniania; czarny – myślenie negatywne, ale nie emocjonalne, podawanie logicznych i uzasadnionych informacji; żółty – spekulowanie w sposób pozytywny, który nie wynika z zobaczenia zalet, ale jest zakładany z góry;

zielony – kreatywny, szukanie zmian i nowego podejścia do rozważanego problemu; niebieski – organizujący proces myślenia i czuwający nad jego efektywnym przebiegiem przez wybieranie i ustalanie kolejności użycia poszczególnych kapeluszy myślowych, przekształcający nieuporządkowaną debatę w zorganizowany proces myślowy.

Jigsaw (puzzle, układanka) – ma na celu opanowanie pewnymi etapami większej ilości materiału. Kształci kompetencje selekcjonowania informacji, a także przedstawiania ich w jasny i zrozumiały sposób. Najpierw praca przebiega przy „stolikach tematycznych”. Uczniowie w parach lub w niewielkich grupach badają i analizują wskazane zagadnienia. Następnie uczniowie z różnych stolików są łączeni w zespoły „ekspertów” w zakresie poszczególnych problemów. Uczniowie prezentują sobie wzajemnie wiadomości zdobyte podczas pierwszej fazy zdobywania wiedzy. W końcowym efekcie opanowując materiał wypracowany przy wszystkich stolikach tematycznych.

Logiczna gałąź – dzięki schematowi „jeśli... to...” pozwala na przewidywanie konsekwencji w trudnych sytuacjach, a także postępowania własnego i innych. Uczy uczniów rozumienia konsekwencji postępowania, podejmowanych decyzji i eliminowania zachowań niepożądanych oraz głębszej analizy tematu i rozumienia logicznych zasad naukowych, matematycznych.

Mapa myśli – pozwala na usystematyzowanie wiedzy, wzbogacenie słownictwa fachowymi pojęciami, wyrobienie umiejętności kojarzenia faktów i związków przyczynowo-skutkowych, rozwija samodzielne myślenie oraz współdziałanie w zespole. Tu nauczyciel znajduje szczególne miejsce na wykorzystanie umiejętności uczniów autystycznych.

Metaplan – kształtuje koncentrację uczniów w czasie dążenia do konstruktywnego rozwiązywania problemów, rozumienia zjawisk, zdarzeń. Wyrabia umiejętności prawidłowego formułowania wniosków i prowadzenia dyskusji.

Metoda czterech kroków – celem jej jest kształtowanie określonych umiejętności bez żadnego teoretyzowania.

Krok 1. – edukator demonstruje uczniowi czynności w naturalnym tempie; krok 2. – edukator demonstruje czynności z dokładnym ich omówieniem; krok 3. – obserwujący uczeń instruuje edukatora, jak ma wykonywać czynności (może być powtarzany, aż czynność zostanie wykonana bezbłędnie); krok 4. – uczeń wykonuje czynność, omawiając, co właśnie robi i z jakiego powodu lub w jakim celu. Następnym etapem jest faza ćwiczeń – np. w parach (udzielanie pierwszej pomocy).

Metoda norm i instrukcji – które są niezbędnymi wytycznymi do działania praktycznego. Praktyczne działania ucznia powinny być wspomagane instrukcjami stanowiącymi wskazówki natury prakseologicznej, których zadaniem jest nadanie działalności ucznia charakteru celowego i planowego. Powinny one wytyczać kierunki samodzielnej pracy ucznia nad organizowaniem wypowiedzi, powinny ułatwiać przekładanie wiadomości teoretycznych, zawartych w normach, na praktyczne operacje

językowe. Jest to niezbędny element pracy, aby uczeń potrafił zarówno odczytać, jak i zbudować jasną i precyzyjną instrukcję.

Metoda okrągłego stołu – to sposób swobodnej wymiany poglądów między nauczycielem i uczniami, którzy przedstawiają własne poglądy i doświadczenia, wzajemnie udzielając sobie wyjaśnień. Prowadzący (nauczyciel lub uczeń) uzupełnia je i koryguje. Na koniec następuje podsumowanie przez nauczyciela lub wybranego ucznia.

Metoda stacji zadaniowych – pobudza aktywność uczniów przez całą lekcję, daje im możliwość wykazania się inicjatywą oraz szansę na odniesienie sukcesu i poczucie przynależności do grupy, w której uczą się współpracy, respektowania norm i umiejętności komunikowania. Nieprzecenioną jest też integracja w grupie zadaniowej oraz możliwość zastosowania różnych pomocy dydaktycznych pozwalających na przyswajanie wiedzy wieloma kanałami.

Odwrócona lekcja – charakteryzuje się zmianą w samym podejściu do nauczania. Jest sposobem na dostosowanie nauki do indywidualnych potrzeb edukacyjnych poszczególnych uczniów. W domu uczeń się uczy, a w szkole pogłębia i utrwala zdobytą wiedzę. Takie odwrócenie pozwala zdecydowanie lepiej wykorzystać technologie informacyjno-komunikacyjne, które umożliwiają oddziaływanie na kilka zmysłów jednocześnie.

Panel dyskusyjny – sposób wymiany poglądów i dochodzenie do rozwiązania problemu w drodze rozmów między ekspertami np. ratownikiem medycznym, strażakiem, policjantem i uczniami. Pozwala na rozwijanie umiejętności prezentowania dłuższej wypowiedzi, wyrabia umiejętności sprawnego argumentowania własnych opinii i inspiruje do uczestnictwa w dyskusji.

Piramida priorytetów – rozwija umiejętność pracy w grupie, kształtowania poglądów i wyrażania opinii oraz zaangażowania się w rozwiązanie problemu i umiejętność prowadzenia negocjacji.

Projekt – aktywizuje uczniów i dąży do mobilizacji ich do pracy samodzielnej. Ważne jest w nim to, żeby uczeń potrafił wyszukiwać informacje na podany temat, selekcjonować je i opracowywać, a także komunikować się i współpracować w grupie. Rozwija twórcze myślenie i kreatywność. Efektem tej pracy jest powstanie np. inscenizacji, wystawy, publikacji, prezentacji, audycji, filmu, imprezy kameralnej, gry terenowej, reklamy, bloga itp.

Przekład intersemiotyczny – dzięki niemu uczniowie uczą się przekazywania tych samych treści przy pomocy różnych sposobów komunikowania. (wg A. Dyduchowej).

Symulacja – która opierając się na naśladowaniu rzeczywistości, ma na celu zdobycie przez uczniów doświadczenia zbliżonego do prawdziwego. Jej celem jest doskonalenie umiejętności poprzez bezpieczne ćwiczenie sytuacji zagrożenia np. udzielania pierwszej pomocy lub przewidywania skutków zjawisk i zagrożeń.

Śnieżna kula – łączy pracę indywidualną z pracą w grupie. Pozwala na dostrzeganie różnych aspektów problemu, konfrontowanie opinii i argumentów pojedynczych

uczniów ze zdaniem innych uczniów i całej grupy oraz kształcenie umiejętności prowadzenia negocjacji.

WebQuest – jest swojego rodzaju projektem grupowym. To metoda badawcza, w której wiele lub nawet wszystkie informacje wykorzystywane przez uczniów pochodzą z internetu. WebQuest jest tak zaprojektowana, aby motywować badacza do twórczego wykorzystania informacji, a nie tylko wyszukania ich w sieci, oraz aby wspomagać jego myślenie na poziomie analizy, syntezy i ewaluacji. Jej celem jest stawianie atrakcyjnych dla uczniów problemów i organizowanie nauczania wokół określonych pojęć. (Bernie Dodge, San Diego University 1995).

Wykład konwersatoryjny – forma wprowadzenia uczniów w temat i zarysowania kontekstów, których będą potrzebować, by zrozumieć i omawiać nowe zagadnienia. Jest połączony z aktywnością uczniów, która jest kierowana na rozwiązanie problemów teoretycznych i praktycznych. Pozwala on na postawienie na tej samej płaszczyźnie nauczyciela oraz ucznia i zapewnienie uczniom udziału w poszukiwaniu odpowiedzi, dochodzeniu do prawdy oraz bronię własnego zdania. Jest to forma dialogu między nauczycielem i uczniami, którzy przez działanie podążają do rozwiązania problemu.

Jak już wspomniano, w czasie prowadzenia zajęć w ramach przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa w klasie VIII z jednej strony należy często wykorzystywać powyższe metody, dzięki którym uczeń uczy się prezentowania na forum klasy swojego zdania, jasnego i precyzyjnego przekazywania swoich poglądów, formułowania argumentów i kontrargumentów czy krytycznego podejścia wobec opinii swojej i innych – z zachowaniem postawy tolerancji. Z drugiej strony natomiast należy wdrażać młodzież do respektowania zasad, norm i procedur, których znajomość jest niezbędna, aby uratować czyjeś zdrowie lub życie, co z kolei pozwoli kształcić różne kompetencje – np. obywatelskie, dzięki którym w przyszłości młody człowiek będzie umiał zaspokoić potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa sobie, rodzinie, znajomym czy współpracownikom. Będzie świadomy potrzeby dbania o bezpieczeństwo w wymiarze jednostki i państwa. I tu dzięki np. dramie – przez „bycie w roli” – młodzież nauczy się samodzielności zarówno w myśleniu, jak i działaniu, koncentracji uwagi, ćwiczeniu wyobraźni, budowaniu zaufania, a przede wszystkim wykształci postawy prospołeczne z uwzględnieniem tolerancji i akceptacji. Nabyte kompetencje pozwolą w przyszłości młodym ludziom z łatwością poruszać się na rynku pracy.

Nie można też zapomnieć o indywidualizacji procesu zdobywania wiedzy, nabywania umiejętności i kształtowania postaw. Tylko przez odpowiedni dobór metod i form pracy dla danej grupy klasowej, z uwzględnieniem uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, nauczyciel będzie mógł pełnić rolę przewodnika ucznia, wzmacniać jego poczucie wartości i pomagać mu w budowaniu pozytywnego obrazu „ja”.

6. WARUNKI I SPOSOBY REALIZACJI KSZTAŁCENIA

Pierwszym z niezbędnych czynników organizacyjnych programu jest skoncentrowanie działań na praktycznym aspekcie przedmiotu, bo nie wystarczy wiedzieć, jak udzielić pomocy – trzeba tej pomocy poszkodowanemu/poszkodowanym udzielić. Zatem posiadana wiedza teoretyczna nie może być nieaktualna, a opanowanie umiejętności praktycznych nie może być zadowalające – w ratowaniu zdrowia, życia czy mienia, kluczowa jest **jakość udzielanej pomocy**.

Pamiętać należy, że uczeń w tym zakresie jest także edukowany na innych przedmiotach II etapu edukacyjnego (np. technika, język polski, przyroda, biologia, geografia, wychowanie fizyczne, zajęcia z wychowawcą), na I etapie edukacyjnym, a nawet w przedszkolu. Pewną wiedzę nabył też samodzielnie w środowisku domowym. W związku z powyższym przed przystąpieniem do realizacji poszczególnych zagadnień warto przeprowadzić rzetelną diagnozę posiadanej wiedzy i umiejętności uczniów. Przeprowadzić konsultacje z innymi nauczycielami na temat: czego na temat bezpieczeństwa i w jaki sposób uczyć oraz przeanalizować program wychowawczo-profilaktyczny szkoły. Dzięki temu zaoszczędzimy czas, którego nie będziemy musieli przeznaczać na realizację zagadnień uczniom doskonale znanych lub ćwiczenie umiejętności opanowanych już przez nich w wysokim stopniu.

Tu zaplanujemy więc działania, które możemy zrealizować wspólnie z nauczycielami: techniki (np. udział w Ogólnopolskim Turnieju BRD), języka polskiego, historii i wiedzy o społeczeństwie (wycieczka w miejsca historyczne np. Kopiec Powstania Warszawskiego, Muzeum Wojska Polskiego, Wilczy Szaniec, Sejm; konkurs wiedzy na temat organizacji AK i walk Cichociemnych, Żołnierzy Wyklętych, sadzenie Dębów Katyńskich w ramach akcji Stowarzyszenia Parafiada lub Golgoty Leśników Polskich), biologii i geografii (np. tematy dotyczące zdrowia indywidualnego, ludności w Polsce i na świecie), wychowania fizycznego (np. biegi na orientację, zajęcia survivalowe i preperingowe).

Tu też należy zaplanować współpracę z tzw. środowiskiem zewnętrznym bliższym i dalszym. W zależności od tego, czy program „Wkręcamy się bezpiecznie w życie” będzie realizowany w dużym mieście czy małej wiosce, będą to zupełnie inne możliwości i inni partnerzy – jednak zawsze takie możliwości są. Każda szkoła działa w określonym środowisku lokalnym i od tego zależy, czy zaprosimy do współpracy funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej czy Ochotniczej Straży Pożarnej, dzielnicowego czy policjanta z Wydziału Ruchu Drogowego lub z Wydziału do Spraw Nieletnich i Patologii.

Nauczycielom z Warszawy łatwiej będzie zorganizować spotkanie w Sejmie (realizując zagadnienia z prawa), w Dęblinie spotkanie ze słuchaczami Szkoły Orląt (kształcąc postawy patriotyczne, nawiązując do Dywizjonu 302 i 303), w Gdyni

spotkanie z marynarzami z Akademii Marynarki Wojennej, a w górskiej Muszynie spotkanie z ratownikami WOPR-u i GOPR-u.

Warto też pozyskać informacje na temat tego, czy w klasie są uczniowie, których ojciec lub matka pracuje lub pracowali w wojsku, straży pożarnej, straży miejskiej, policji, jest politykiem, ratownikiem medycznym itp. Często rodzice są chętni do współpracy i wspólnie z nimi można nawiązać lub poszerzyć współpracę z różnymi podmiotami dbającymi o szeroko rozumiane bezpieczeństwo.

W Państwowej Straży Pożarnej można przeprowadzić zajęcia na temat rozpoznawania zagrożeń, organizacji i prowadzenia różnego typu akcji ratowniczych; powszechnego systemu ochrony ludności; organizacji i nadzoru nad przestrzeganiem przepisów przeciwpożarowych, współpracy Państwowej Straży Pożarnej z Ochotniczymi Strażami Pożarowymi oraz organizacji Młodzieżowej Drużyny Pożarniczej.

Policja może pomóc przy organizacji zajęć związanych z ochroną zdrowia i życia w czasie wypadków czy klęsk żywiołowych; ochroną bezpieczeństwa; profilaktyką uzależnień i przeciwdziałaniem przemocy, stalkingu, cyberprzemocy.

Stacja Ratownictwa Medycznego to miejsce, w którym fachowcy mogą z młodzieżą prowadzić przede wszystkim zajęcia z udzielania pierwszej pomocy – zwłaszcza jeśli szkoła nie posiada odpowiednich pomocy do organizacji takich zajęć.

W siedzibie WOPR-u wartościowe będą zajęcia z profilaktyki oraz nauki udzielania pomocy i ratowania życia na różnego typu zbiornikach wodnych, a w siedzibie GOPR-u na terenach górskich, jaskiniach, trudno dostępnych skałach czy górskich rzekach. To także miejsca, w których możemy w naturalny sposób uczyć młodzież ochrony środowiska naturalnego.

Jednostka wojskowa – uczniowie mogą zdobyć wiedzę na temat organizacji Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz z zakresu zagrożeń militarnych.

Sejm to miejsce, w którym młodzi ludzie mogą poznawać politykę państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa obywatelom w czasie pokoju i w stanach zagrożenia.

Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej (jego stacje hydrologiczno-meteorologiczne i posterunki) – jak funkcjonuje służba hydrologiczna i meteorologiczna w kraju, jak opracowywane są prognozy pogody i jak w związku z tym przebiega prognozowanie zagrożeń.

W Wydziale Zarządzania Kryzysowego – np. na poziomie gminy można zorganizować zajęcia z ostrzegania ludności czy przygotowania się na nadejście zagrożeń naturalnych i cywilizacyjnych.

W związku z ograniczoną liczbą godzin na realizację przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa w klasie VIII szkoły podstawowej osiągnięciu celów sprzyjać będzie organizowanie zajęć w blokach 2-godzinnych czy kilkugodzinnych, a czasem całodniowych w korelacji z innymi przedmiotami (np. wycieczka, warsztaty terenowe, konkurs), czy organizowanie ćwiczeń w parach lub małych zespołach.

„Niezbędnikiem” jest jednak zawsze konieczność wdrażania standardów nauki pierwszej pomocy zgodnie z zaleceniami Polskiego Towarzystwa Medycyny Rodzinnej (PTMR), Amerykańskiego Towarzystwa Kardiologicznego (AHA) i Europejskiej Rady Resuscytacji (ERC).

Skuteczna nauka edukacji dla bezpieczeństwa możliwa jest tylko z odpowiednio przygotowanym zapleczem w szkole, gdzie nauczyciel może przygotować prezentację, wyświetlić film pokazowy, a następnie uczniowie indywidualnie, w parach, mniejszych i większych grupach mają możliwość wykonywania ćwiczeń praktycznych, gdyż aktualna i odpowiednio przekazana teoria jest niezbędnym fundamentem, na którym to uczeń buduje swoją wiedzę, którą w przyszłości zastosuje w sytuacjach typowych i nietypowych. Do tego potrzebne są tablice interaktywne, wizualizery, kamery cyfrowe, komputery i odpowiednie oprogramowanie, fantomy, stymulatory itd. Teoria zawsze musi być dopełniona ćwiczeniami, bo tylko wtedy zrealizowany zostanie cel – nabycie kompetencji.

W związku z powyższym w każdej szkole znaleźć się muszą w ilościach uzależnionych od liczby uczniów:

- fantomy do nauki resuscytacji krążeniowo-oddechowej,
- defibrylatory AED,
- maski na twarz do wykonywania oddechów,
- folia termoizolacyjna,
- szyny Kramera,
- trójkąty ostrzegawcze,
- kamizelki odblaskowe,
- wyposażone apteczki pierwszej pomocy w formie domowej, samochodowej, torby i plecaka do zabrania na wycieczkę,
- koce,
- karimaty,
- rękawiczki ochronne,
- płyn dezynfekujący,
- środki opatrunkowe,
- symulatory,
- plansze dydaktyczne,
- gaśnice (do ćwiczeń, a nie tylko do oglądania).

Jednak nawet w bardzo dobrze wyposażonej sali szkolnej nie ma możliwości przeprowadzenia wielu symulacji sytuacyjnych, z którymi człowiek może się spotkać np. w domu, na ulicy, na dworcu, na lotnisku czy w środowisku przyrodniczym. Nauczyciel też nie jest ekspertem we wszystkich dziedzinach. W związku z powyższym, jak już wspomniano, program w szerokim zakresie uwzględnia współpracę szkoły i instytucji działających na rzecz bezpieczeństwa jak Policja, Straż Miejska, Wojewódzki Ośrodek Ruchu Drogowego, Liga Obrony Kraju, Państwowa Straż Pożarna,

Ochotnicza Straż Pożarna, Straż Graniczna, Wojsko Polskie, WOPR czy GOPR, ale także z instytucjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych, bo umiejętność udzielenia pomocy osobie niepełnosprawnej lub przez osobę niepełnosprawną wymaga dodatkowych umiejętności i wiedzy.

Od tego, z kim szkoła/nauczyciel będzie współpracować, będzie zależało zaplanowanie zajęć we współpracy (specyfika środowiska lokalnego i kreatywności nauczyciela).

Dzięki odpowiednio zorganizowanej współpracy budynek i teren szkolny zostaną przystosowane do przebywania w nich osób niepełnosprawnych – czasem w sposób bardzo prosty i niewymagający dużych nakładów finansowych, jak np. żółte oznaczenia dla niedowidzących czy ogród szkolny, tor przeszkód, miasteczko rowerowe itp., z miejscami sensorycznymi lub salą do zajęć SI dla uczniów z autyzmem i zespołem Aspergera. W salach pojawią się pomoce dydaktyczne, np. dla uczniów niedowidzących: lupy zwykłe i elektroniczne, linijki powiększające, urządzenia lektorskie, powiększalniki, lampy dające dodatkowe oświetlenie, książki z powiększonym drukiem, e-booki; dla niedosłyszących: słuchawki, dyktafony czy różnego typu odtwarzacze.

Uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi należy poświęcić szczególną uwagę. U tych z niepełnosprawnościami już podczas tworzenia wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, a następnie IPET-u niezbędne jest uwzględnienie ich możliwości w zakresie samodzielnego funkcjonowania i możliwości szkoły w zapewnieniu im bezpieczeństwa.

Jeżeli zostało to dopełnione wcześniej, należy koniecznie przeanalizować obecny stan, aktualizując WOPFU i IPET niezwłocznie (lub w ciągu 30 dni od otrzymania przez szkołę orzeczenia), określając potrzeby w zakresie funkcjonowania ucznia w klasie i w szkole.

Należy pamiętać, że niezależnie od orzeczonej niepełnosprawności każdy uczeń funkcjonuje inaczej, a my musimy zapewnić mu bezpieczeństwo – np. pamiętając o tym, żeby uczeń z niepełnosprawnością ruchową nie miał zajęć na najwyższym piętrze (w szkole bez windy), żeby uczeń autystyczny nie musiał na każdej przerwie zmieniać klasy czy żeby uczeń z niepełnosprawnościami sprzężonymi (np. autyzm + niepełnosprawność intelektualna) nie siedział przy oknie, które nie jest dodatkowo zabezpieczone.

W edukacji włączającej zadaniem nauczyciela jest dostosowanie na zajęciach metod, form pracy czy pomocy dydaktycznych i systemu oceniania do potrzeb każdego ucznia, co także znajduje odzwierciedlenie w programie.

Mówiąc o specjalnych potrzebach edukacyjnych, nie można zapomnieć o uczniu zdolnym, któremu możemy zaproponować:

- **wzbogacanie**, czyli przystosowanie nauczania do możliwości intelektualnych ucznia; zwiększanie intensywności jego pracy i poszerzanie zakresu wiedzy, nazywane wzbogacaniem pionowym, czy dostarczanie w trakcie nauki większej

liczby zadań o tym samym poziomie trudności, nazywane wzbogacaniem poziomym,

- **naukę indywidualną** organizowaną zarówno podczas zajęć lekcyjnych, jak i pozalekcyjnych z uwzględnieniem treści pozaprogramowych,
- **tutoring**, czyli zajęcia indywidualne, regularne spotkania w celu prowadzenia dialogu, w którym nauczyciel zadaje pytania, wspiera, motywuje do poszukiwania indywidualnej drogi ucznia do zdobywania wiedzy, nabywania umiejętności, jego rozwoju i satysfakcji, konsultacje, doradztwo, utrzymanie wysokiego poziomu zadań, stawianie indywidualnych celów, udział w konkursach, zawodach, olimpiadach, zwiększanie wymagań, przygotowywanie pomocy dydaktycznych czy przydzielanie specjalnych ról np. lidera zespołu czy asystenta nauczyciela.

Zajęcia prowadzone przez funkcjonariuszy w szkole i udział uczniów w zajęciach organizowanych we współpracujących instytucjach pozwolą uczniom znaleźć się w bardzo prawdopodobnych sytuacjach, co prowadzi do poznania swoich predyspozycji do wykonywania danego zawodu w przyszłości, ćwiczenia konkretnych umiejętności w warunkach bardziej naturalnych niż sala szkolna i zagospodarowania swojego czasu wolnego, wstępując np. do Młodzieżowej Drużyny Pożarniczej.

Działanie w szkolnym wolontariacie będzie naturalnym przeciwdziałaniem wykluczeniu, a przez powyższe działania uczniowie w naturalny sposób będą „wkręcać się bezpiecznie w życie”.

7. SPOSOBY SPRAWDZANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Ocenianie to proces, który według B. Niemierki (*ABC testów osiągnięć szkolnych*, red. B. Niemierko, Warszawa 1975) ma wspomagać pracę nauczycieli i rodziców nad sprawnym i mądrym wchodzeniem w życie młodego pokolenia.

Ma on pomóc uczniowi poznać jego możliwości, wskazać poziom nabytej wiedzy, określić siebie na tle populacji, budować motywację do dalszej nauki i kształtować zainteresowania. Ma też dawać taką informację zwrotną, dzięki której uczeń będzie podnosił swoje kompetencje w danym zakresie.

Na potrzeby programu „Wkręcamy się bezpiecznie w życie” wybrano ocenianie kształtujące polegające na pozyskiwaniu przez nauczyciela i ucznia w trakcie nauczania informacji, które pozwolą rozpoznać, jak przebiega proces uczenia się, aby nauczyciel mógł modyfikować dalsze nauczanie, a uczeń otrzymał informację zwrotną pomagającą mu się uczyć (D. Sterna, *W szkole jest OK. Ocenianie kształtujące w praktyce*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2018).

W ocenianiu kształtującym D. Sterna wyróżnia pięć strategii uczenia się:

- I. Określanie i wyjaśnianie uczniom celów uczenia się i kryteriów sukcesu.
- II. Organizowanie w klasie dyskusji, zadawanie pytań i zadań dających informacje, czy i jak uczniowie się uczą.
- III. Udzielanie uczniom takich informacji zwrotnych, które umożliwiają ich widoczny postęp.
- IV. Umożliwienie uczniom korzystania wzajemnie ze swojej wiedzy i umiejętności.
- V. Wspomaganie uczniów, by stali się autorami procesu własnego uczenia się.

Nauczyciel stosując ocenianie kształtujące, określając cele lekcji, formułuje je w języku zrozumiałym dla uczniów, wskazując im, co powinni osiągnąć. Podaje im lub formułuje wraz z nimi kryteria oceniania, czyli zasady według których będzie oceniał ich pracę. Zawsze ocenia tylko to, co wcześniej zostało wspólnie ustalone. Przekazuje uczniom informację zwrotną w formie komentarza do jego pracy, który zawsze zawiera wskazanie poprawnych elementów w pracy oraz tego, co wymaga poprawy lub uzupełnienia, informację, w jaki sposób uczeń powinien pracę poprawić oraz w jakim kierunku ma pracować dalej np.:

- 1) Dobrze wykonałeś ...
- 2) Popraw ...
- 3) Aby poprawić, zrób, wykonaj ...
- 4) Wtedy będziesz mógł ...

Taka ocena pomaga uczniom uczyć się. Częściej otrzymują informację zwrotną od nauczyciela lub od kolegi, a rzadziej oceniani są stopniem, czyli oceną sumującą,

która jest stosowana i ma znaczenie w związku z podsumowaniem nabytej przez uczniów wiedzy.

W ocenianiu kształtującym nauczyciel pracuje z uczniami i rodzicami, tworząc atmosferę sprzyjającą uczeniu się. Rodzice stają się partnerami nauczyciela i pomagają w nauczaniu swoich dzieci, które zwiększają poczucie swojej wartości, angażują się w proces uczenia się, stają się bardziej samodzielne, potrafią współpracować i przejmują odpowiedzialność za uczenie się.

Odpowiednio sformułowane pytania kluczowe i pytania, które angażują wszystkich uczniów w lekcję, służą rozwijaniu ich myślenia i włączaniu się w rozwiązywanie postawionego przez nauczyciela problemu. Nauczyciel stosuje w tym celu: pytania otwarte kierowane do wszystkich uczniów, dłuższe oczekiwanie na odpowiedź, konsultowanie w parach pomysłów na odpowiedź zawierającą propozycję rozwiązania problemu, a także uznawanie prawa uczniów do popełnienia błędu.

Stosując samoocenę i ocenę koleżeńską, zgodnie z ustalonymi kryteriami oceny, uczniowie recenzują swoje prace w parach, dzięki czemu rozumieją partnera, którego pracę poprawiają, bo sami wykonywali takie samo zadanie. Zdobywają też nowe doświadczenie, ucząc się od kolegi ustalania kryteriów i budowania informacji zwrotnej.

Dzięki powyższym działaniom uczeń staje się odpowiedzialny za proces swojego uczenia i sam potrafi wskazać, ile już się nauczył i co jeszcze powinien wykonać, żeby osiągnąć wyznaczony cel.

Taki sposób oceniania uwzględnia możliwości ucznia, wkład jego pracy i wysiłek. Daje informacje o tym, co uczeń już umie, a nad czym powinien popracować i w jaki sposób. Eliminuje niezdrową rywalizację o ocenę cyfrową, nie etykietuje uczniów, nie zawiera bezpośredniej krytyki ucznia oraz nie pełni roli nagrody lub kary. Jest on niezastąpiony w nauczaniu włączającym, gdzie w grupie spotykają się uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a każdy z nich potrzebuje innych dostosowań, także w obszarze oceniania.

Dbając o indywidualizację nauczania, należy pamiętać, że wszystkich uczniów w normie intelektualnej i także tych z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim obowiązuje realizacja treści podstawy programowej, a uczniowie autystyczni to często uczniowie bardzo zdolni (mówi się o upośledzeniu inteligentnym). Zatem pomóc uczniowi w procesie jego uczenia się możemy tylko wtedy, gdy zastosujemy odpowiedni sposób organizowania tego procesu – także oceniania.

Na etapie planowania systemu oceniania nauczyciel musi pamiętać, że nie wszyscy uczniowie w taki sam sposób będą oceniani, co należy zapisać w systemie oceniania – zarówno przedmiotowym, jak i wewnątrzszkolnym:

- uczeń z dysleksją, dysortografią, dysgrafią – potrzebuje wydłużonego czasu pracy, stosowania częstej zachęty i pochwały, umożliwiania osiągnięcia sukcesów małymi krokami, zadań związanych z czytaniem i pisanem (krótkich czasowo), niezaskakiwania go wytypowaniem do odpowiedzi, wydłużania mu czasu

na odpowiedź (aby mógł przypomnieć sobie wiadomości), wspomagania go odpowiednimi pytaniami, umożliwienia pisania prac drukowanymi literami lub na komputerze, stosowania dodatkowych, krótkich instrukcji, dostosowania w ocenianiu pod kątem ortografii i interpunkcji (oceniać należy postępy ucznia a nie liczbę błędów), nieoceniania czytelności pisma i estetyki, nieuwzględniania pomyłek związanych z orientacją przestrzenną,

- uczeń z dyskalkulią – potrzebuje pomocy przy odczytywaniu dłuższych poleceń lub zamiany na polecenia krótsze, dokonywania obliczeń dowolnym sposobem, wydłużenia czasu na zadania z obliczaniem w pamięci, nieuwzględniania błędów w myleniu podobnych cyfr i niedokładności zapisów na osi liczbowej,
- uczeń autystyczny, z zespołem Aspergera – potrzebuje stałego planu zajęć, ich przebiegu, także podczas sprawdzania wiadomości i umiejętności, formułowania poleceń prostych i precyzyjnych, powtórzenia ich z utrzymaniem kontaktu wzrokowego (nie u wszystkich uczniów), wskazywania mu, co ma wykonywać i w jakiej kolejności, stosowania informacji graficznej, unikania ozdobników, bodźców rozpraszających, czasem zmiany terminu sprawdzenia danej wiedzy,
- uczeń niedowidzący – potrzebuje powiększonej czcionki tekstów, czytelności materiału ikonograficznego z zastosowaniem kontrastu kolorów, wydłużonego czasu pracy,
- uczeń niedosłyszący – potrzebuje informacji, instrukcji w formie słownej i graficznej (do wyboru), wydłużonego czasu na odpowiedź, powtórzenia pytań lub ich zamiany na krótszą, bardziej precyzyjną formę,
- uczeń z ADHD – potrzebuje więcej czasu na powtarzanie i utrwalanie, krótkich, precyzyjnych poleceń i instrukcji, ograniczenia bodźców rozpraszających, częstego stosowania pochwały, dostosowania czasu sprawdzania wiedzy do możliwości skupienia ucznia, umożliwienia mu powrotu do przerwanych zadań,
- uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim – potrzebuje wydłużonego czasu pracy, krótkich i precyzyjnych instrukcji i poleceń, dodatkowego naprowadzenia,
- uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym realizuje inną podstawę programową,
- uczeń szczególnie uzdolniony – potrzebuje dodatkowych wyzwań, dodatkowych zadań wykraczających poza podstawę programową, opartych na nowatorskim podejściu do tematu lub szukających nowatorskich rozwiązań, możliwości przedstawienia na forum różnych form pracy samodzielnej.

Ocenianie sumujące odbywa się okresowo i jest rodzajem monitorowania systemu szkolnego. Dokonuje się go, np. przeprowadzając różnego rodzaju sprawdziany, testy, konkursy wiedzy. O ile ocenianie kształtujące przydatne jest dla ucznia, jego rodziców i nauczyciela, o tyle ocenianie sumujące przyda się bardziej jako narzędzie nadzoru pedagogicznego. Dostarcza ono danych w stopniach o konkretnych osiągnięciach

ucznia, ma charakter „zbierania danych” i następuje na zakończenie działu, półrocza, koniec roku szkolnego lub koniec etapu edukacyjnego. W zależności od tego, jakie oceny sumujące uzyska uczeń, otrzyma np. świadectwo ukończenia szkoły z wyróżnieniem.

Na początku roku szkolnego nauczyciel powinien rozpoznać wiedzę i umiejętności uczniów oraz ich ewentualne trudności i uzdolnienia (SPE). Jest to niezbędne do zaplanowania pracy na cały rok szkolny. Diagnoza ułatwi dopasowanie wskazanych treści do ilości jednostek lekcyjnych (tzw. ramówka). Treściom, które uczniowie opanowali, poświęci mniejszą ilość jednostek lekcyjnych (np. przez ich połączenie – zajęcia sumujące, utrwalające wiedzę w formie konkursu, quizu, lekcji odwróconej, stacji zadaniowych czy dyskusji w sześciu kapeluszach myślowych lub uczenia się przez nauczanie), a tym, które wymagają doskonalenia lub są nowe, poświęci więcej jednostek lekcyjnych. Tu nauczyciel zaplanuje także ilość lekcji poświęconych na podsumowanie wiadomości oraz ich sprawdzenie. Dobierze też odpowiednie metody, techniki, formy pracy i środki dydaktyczne, spośród tych, które proponuje program, i uzupełni innymi, znanymi nauczycielowi (podział na zagadnienia w części „Treści kształcenia – wymagania szczegółowe” nie jest tożsamy z podziałem na jednostki lekcyjne; może być częściowy).

Wiedzę na wejściu proponuję sprawdzić, wykorzystując „Kartę wstępną”, w której stopień posiadanej wiedzy i opanowanych umiejętności nauczyciel zaznaczy metodą świateł drogowych. Karta taka zbudowana jest z 3 kolumn: 1) pytania z wiedzy i opanowania umiejętności, 2) odpowiedzi ucznia, 3) ocena nauczyciela: uczeń wie (światło zielone)/uczeń nie wie (światło czerwone)/uczeń posiada wiedzę częściowo (światło żółte). Tym samym testem możemy sprawdzić przyrost wiedzy pod koniec roku szkolnego – wówczas należy „Kartę wstępną” rozbudować o 4 kolumnę: „ocena nauczyciela na koniec roku szkolnego” i przenieść do niej (kolorem) informacje z „Karty końcowej” wypełnianej na koniec roku szkolnego. Jest to jedna z najprostszych, najszybszych i najbardziej czytelnych metod sprawdzenia przyrostu wiedzy (także samooceny i oceny koleżeńskiej), stosowana z powodzeniem u uczniów na wszystkich etapach edukacyjnych jako element oceniania kształtującego.

Na potrzeby sprawdzenia opanowania wiedzy i umiejętności oraz określenia ich oceną sumującą w ciągu roku szkolnego proponuje się wprowadzenie „Karty wiedzy i umiejętności ucznia”, którą nauczyciel uzupełnia w ciągu całego roku szkolnego. Można też zastosować jedną kartę na każde półrocze.

Karta podzielona jest na 8 kolumn: wiedza i umiejętności, zajęcia lekcyjne, zajęcia/zadania pozalekcyjne, konkursy/turnieje/zawody, MDP, wolontariat, ocena półroczna, ocena roczna oraz 4 wiersze dotyczące treści nauczania.

Treści trzech wierszy: edukacja zdrowotna, przygotowanie do działań ratowniczych w sytuacjach nadzwyczajnych i bezpieczeństwo państwa oceniane są za pomocą testu lub odpowiedzi ustnej. Czwarty wiersz podzielony jest na 7 mniejszych wierszy, z których każdy dotyczy udzielania pomocy w innej sytuacji: apteczka pomocy, łańcuch

przeżycia, resuscytacja krążeniowo-oddechowa, zadławienia, złamania, zwichnięcia i skręcenia, oparzenia i odmrożenia, porażenia prądem, udzielenie pomocy tonącemu, wezwanie służb ratowniczych, aplikacje ratunkowe. Wiedza i umiejętności z pierwszej pomocy oceniane są pojedynczo, a następnie ogólną ocenę za „pierwszą pomoc” nauczyciel wystawia, sumując oceny częściowe.

Nauczyciel w ciągu roku szkolnego uzupełnia „Kartę” (może to być w czasie zajęć, na lekcjach powtórzeniowych i po sprawdzianach) – wstawia oceny zgodnie z przedmiotowym systemem oceniania, z którym zapoznaje uczniów i rodziców we wrześniu. Ważne jest, aby nauczyciel ustalił z uczniami, kiedy i na jakich zasadach mogą i powinni uzyskać ocenę sumującą, która zostanie wpisana w „Karcie wiedzy i umiejętności ucznia”. Tu, jak wskazano wcześniej, jest czas na ustalenie też z uczniami, kiedy uczeń otrzyma ocenę kształtującą, a kiedy już sumującą – np. za pierwszym „podejściem” może otrzymać ocenę kształtującą, a za drugim sumującą. Dzięki temu unikniemy ciągłego poprawiania się przez uczniów – ale musi to być zapisane w przedmiotowym systemie oceniania zgodnym z zasadami oceniania wewnątrzszkolnego.

Oceniając ucznia oceną sumującą, musimy pamiętać o tym, że każda ocena jest rodzajem decyzji, opinii, świadectwa na temat młodego człowieka, przez co ma ogromny wymiar wychowawczy. Oceny mają też skutki niedające się do końca przewidzieć – bo często odsunięte w czasie. Potwierdzają tylko opanowanie przez uczniów określonej partii materiału, są przepustką do dostania się do nowej szkoły, natomiast często dla odbiorców zewnętrznych bywają niewiarygodne.

Dużo zależy też od umowy nauczyciela z uczniami, którzy często potrzebują otrzymania szybkiej informacji w formie stopnia, ale pamiętajmy, że z niego uczeń nie dowie się, czego mu zabrakło i jak to poprawić – z takiej potrzeby wynika dominacja w programie oceniania kształtującego.

Dlatego trzeba uczniów oceniać i oceną kształtującą, i oceną sumującą, ale należy robić to dobrze, bo uczniowie nie mogą umieć udzielać pierwszej pomocy na trójkę. Muszą umieć jej udzielić tak, żeby uratować czyjeś zdrowie lub życie. Stąd zasadność dominacji oceniania kształtującego nad sumującym.

8. EWALUACJA PROGRAMU

Realizacja programu „Wkręcamy się bezpiecznie w życie” będzie poddana ewaluacji formatywnej, prowadzonej w trakcie jego realizacji. Na bieżąco i wnikliwie będą analizowane spostrzeżenia nauczyciela realizującego program, uczniów, innych nauczycieli, rodziców, osób z instytucji współpracujących. Analiza ta pozwoli na wprowadzanie zmiany lub stosowanie zaproponowanych innych rozwiązań.

Po zakończeniu realizacji programu zostanie on poddany ewaluacji konkluzywnej, która w sposób całościowy odniesie się do tego, jakie zmiany zaszły u uczniów: w posiadanej wiedzy, rozwijaniu kompetencji i przyjmowaniu postaw. Będzie ewaluacją całościową, więc da też odpowiedź, czy zaplanowane cele zostały zrealizowane, czy udało się rozwinąć inteligencje wielorakie i kompetencje kluczowe. Do jej przeprowadzenia wykorzystane będą narzędzia badawcze w postaci arkuszy obserwacji zajęć, ankiet, kwestionariuszy, wywiadów, arkuszy analizy dokumentacji oraz prac uczniów np. OK zeszytów, nagrań, wystąpień, osiągnięć w turniejach, konkursach.

Triangulacja pozwoli na skonfrontowanie informacji pozyskanych z różnych źródeł i ich podsumowanie. Dokładna analiza informacji zwrotnej od rodziców, różnych instytucji współpracujących ze szkołą pozwoli wypracować rekomendacje do dalszej pracy z programem.

Treści narzędzi badawczych będą uzależnione od respondenta, do którego będą kierowane. Oto przykładowe:

1. Pytania skierowane do uczniów:

- Czy według Ciebie zagadnienia realizowane na zajęciach edb są trudne?
- Co pomagało Ci w pracy na zajęciach edb?
- Co przeszkadzało Ci w pracy na zajęciach edb?
- W czasie jakich zajęć więcej zapamiętujesz – teoretycznych czy praktycznych?
- Jakie umiejętności potrafiłbyś wykorzystać w codziennym życiu?
- Czy lubisz współpracować w parze, w grupie?
- Co ułatwia, a co utrudnia Ci dokonywanie oceny koleżeńskiej?
- Co według Ciebie najczęściej sprawia trudność Twoim kolegom podczas pracy w grupie?
- Co ułatwia, a co utrudnia Ci dokonywanie samooceny?
- Czy potrafisz udzielić pierwszej pomocy?
- Czy nauczyłeś kogoś udzielać pierwszej pomocy?
- Czy udzieliś pierwszej pomocy bezdomnemu?
- Czy udzieliś pierwszej pomocy w innym kraju?
- Jaką szkołę średnią wybrałeś? Dlaczego?
- Czy Twój wybór szkoły zmienił się w ciągu roku? Jeśli tak, to co o tym zdecydowało?

- Czy wiedza zdobyta na zajęciach edb zmieniła Twoją postawę patriotyczną?
2. Pytania skierowane do nauczycieli przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa:
- Czy sformułowane cele i treści są zrozumiałe?
 - Czy zostały dokładnie określone sposoby i warunki realizacji?
 - Czy program w odpowiednim stopniu uwzględnia edukację włączającą?
 - W jakim stopniu stosowane metody i formy pracy pomagają w nauce uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?
 - Czy zaproponowana organizacja zajęć ułatwia osiągnięcie celów?
 - Czy uczniowie nabywają umiejętności udzielania pierwszej pomocy?
 - Czy uczestniczenie w zajęciach ratowników medycznych, strażaków, policjantów ułatwia realizację treści i osiągnięcie celów?
 - Czy są widoczne różnice w nabywaniu kompetencji kluczowych przez uczniów naszej szkoły na tle innych uczniów?
 - Czy szkoła zapewnia odpowiednie pomoce dydaktyczne i warunki do realizacji edb?
3. Pytania skierowane do rodziców:
- Czy uczeń jest traktowany indywidualnie?
 - Czy stosowane metody i formy pracy pozwalają uczniom z niepełnosprawnością w pełni uczestniczyć w zajęciach?
 - Czy rodzice mogą wpływać na działania szkoły?
 - Czy rodzice mają wpływ na rodzaj nauczania preferowany przez szkołę?
 - Czy rodzicom zależy na tym, żeby uczeń dobrze się uczył?
 - Czy rodzicom zależy na tym, żeby uczeń uczył się sam?
 - Czy rodzicom zależy na współpracy z nauczycielami?
 - Czy według rodziców nauczycielom zależy na tym, żeby uczeń dobrze się uczył?
 - Czy według rodziców nauczycielom zależy na tym, żeby uczeń uczył się sam?
 - Czy według rodziców nauczycielom zależy na współpracy z rodzicami?
 - Czy rodzice zauważyli zmiany w preferencjach zawodowych, wyborze szkoły przez ósmoklasistę? Jeśli tak, to co na to wpłynęło?
4. Pytania skierowane do różnych podmiotów:
- W jaki sposób szkoła rozwija swoje działania w obszarze bezpieczeństwa?
 - Jakich działań w obszarze bezpieczeństwa dotyczyła współpraca?
 - Czy sposób, w jaki organizowana była współpraca w zakresie bezpieczeństwa jest optymalny?
 - Czy warto kontynuować współpracę?
 - Jakie korzyści współpracy należałoby bardziej wyeksponować?
 - Czy zakres współpracy należałoby poszerzyć?
 - Czy można wskazać zauważalne efekty współpracy? Jeśli tak, to jakie?
 - Czy realizacja programu przeciwdziała wykluczeniu społecznemu? W jaki sposób?

Tak przeprowadzona ewaluacja programu pozwoli na sporządzenie raportu, który da odpowiedź na pytania:

1. Czy w czasie realizacji programu rozwijane są inteligencje wielorakie?
2. Czy w czasie realizacji programu rozwijane są kompetencje kluczowe?
3. Czy w czasie realizacji programu uczniowie nabywają praktyczne umiejętności podejmowania działań ratowniczych?
4. Czy program umożliwi nauczycielom modyfikowanie go przy jednoczesnym dostosowaniu do potrzeb klasy?
5. Czy program pozwala realizować zadania edukacji włączającej?
6. Czy program jest kompatybilny z innymi programami realizowanymi w szkole?
7. Czy realizacja programu umożliwi w optymalny sposób organizowanie współpracy z rodzicami i instytucjami działającymi na rzecz szeroko rozumianego bezpieczeństwa?

9. BIBLIOGRAFIA

1. Brzezińska Anna Izabela, *Spoleczna psychologia rozwojowa*, Wydawnictwo Naukowe Scholaris, Warszawa 2000.
2. Borgensztajn Joanna, Karczewska-Gzik Agnieszka, Milewska Marta, Witkowska Elżbieta, Malinowski Michał, *Wytyczne do tworzenia programów nauczania i scenariuszy zajęć*, ORE, Warszawa 2018.
3. Gardner Howard, *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Laurum, Warszawa 2009.
4. Gardner Howard, *Pięć umysłów przyszłości*, Wydawnictwo Laurum, Warszawa 2009.
5. Habib Marzenna, *Edukacja włączająca w szkołach i placówkach systemu oświaty*, Konferencja ORE z dnia 16.02.2018.
6. Falecki Janusz, *Zagrożenia niemilitarne i ich typologia*, w: *Ochrona przeciwpożarowa a bezpieczeństwo państwa*, (red.) Zboina Jacek, Wiśniewski Bernard, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2014.
7. Kaczmarek Waldemar, Wawrzusiszyn Andrzej, Grzyb Jan, *Podstawowe zagadnienia teorii i praktyki edukacji dla bezpieczeństwa*, Mazurski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Ełku, Ełk 2011.
8. Korporowicz Leszek (opr.), *Słownik ważniejszych pojęć*, (w:) *Ewaluacja w edukacji*, (red.) Korporowicz Leszek, Oficyna Naukowa, Warszawa 1997.
9. Popis Janusz, *Przygotowania obronne Państwowej Straży Pożarnej – stan obecny i perspektywy na przyszłość*, w: *Racjonalizacja zarządzania jednolitymi formacjami umundurowanymi odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo wewnętrzne*, (red.) Wiśniewski Bernard, Warszawa 2017.
10. Socha Robert, *Współczesne postrzeganie zagrożeń*, w: *Zarządzanie kryzysowe. Teoria, praktyka, konteksty, badania*, (red.) Stawnicka Jadwiga, Wiśniewski Bernard, Socha Robert, Wyższa Szkoła w Szczytnie, Szczytno 2011.
11. Taraszkiewicz Małgorzata, *Nowa szkoła. Wspieranie kariery ucznia*, Warszawa 1998.
12. Wiśniewski Bernard, *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2013.
13. *Słownik języka polskiego*, tom 3, PWN, Warszawa 1981.
14. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002.

Janusz Popis – doktor nauk o bezpieczeństwie; doświadczenie zawodowe: były pracownik KP PSP w Otwocku, zatrudniony w Wyższej Inżynierskiej Szkole Bezpieczeństwa i Organizacji Pracy w Radomiu na etacie starszego wykładowcy przedmiotów: zasady prowadzenia działań ratowniczych, katastrofy budowlane, ochrona przeciwpożarowa, zagrożenia naturalne i zagrożenia cywilizacyjne, we Wszechnicy Polskiej Szkole Wyższej w Warszawie na etacie wykładowcy przedmiotów: zarządzanie kryzysowe oraz organizacja i funkcjonowanie państwowych systemów ratownictwa, Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie na etacie wykładowcy przedmiotów: bezpieczeństwo krytycznej infrastruktury państwa oraz bezpieczeństwo społeczności lokalnych i kształtowanie bezpiecznych przestrzeni, nauczyciel w Zespole Szkół nr 2 w Otwocku; autor licznych publikacji z zakresu bezpieczeństwa.